Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної робот ступеня магістра

студента *Шелудченко Олексія Вікторовича*

академічної групи *281м-21з-5ІДУ*

спеціальності *281 Публічне управління та адміністрування*

на тему: «Проблема гармонізації національного законодавства до законодавства ЄС»

Керівники	**Прізвище, ініціали**	**Оцінка за шкалою**		**Підпис**
		рейтинговою	**інституційною**	
кваліфікаційної роботи	Лащенко О.В.			
розділів:				

Рецензент:				

Нормоконтролер:	Вишневська О.В.			

Дніпро

2022

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи магістра на тему «Проблема гармонізації національного законодавства до законодавства ЄС»

85 стор., 85 джерел.

ЗАКОНОДАВСТВО ЄС, КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЄС, ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ДИРЕКТИВИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРАВА ЛЮДИНИ

Об’єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються під час прийняття та реалізації норм кримінального процесуального законодавства ЄС, та їх взаємозв’язок із кримінальним процесуальним правом України.

Предмет дослідження – кримінальне процесуальне законодавствоЄС та України, їх гармонізація та диференціація.

Мета дослідження – отримати нові результати у вигляді наукових висновків щодо поняття, системи та джерел кримінального процесуального законодавства ЄС, а також визначити напрями гармонізації та диференціації кримінальногопроцесуального законодавства ЄС та України.

У першому розділі проаналізовано стан наукової розробленості цієї проблеми, сформульовано поняття кримінального процесуального законодавства ЄС, виокремлено його ознаки та джерела. В другому розділі подана детальна характеристика основних директив Європейського Парламенту та Ради ЄС у сфері кримінального процесу, що регламентують права підозрюваних та потерпілих. У третьому розділі визначаються проблемні питання та перспективи гармонізації законодавства України та ЄС.

Сфера практичного застосування результатів роботи – органи кримінальної юстиції під час реалізації норм кримінального процесуального права.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's degree qualification thesis on the topic «The problem of harmonization of national legislation with EU legislation».

85 pages, 85 sources.

EU LEGISLATION, EU CRIMINAL PROCEDURAL LEGISLATION, HARMONIZATION OF LEGISLATION, DIFFERENTIATION OF LEGISLATION, DIRECTIVES, REGULATIONS, HUMAN RIGHTS

Object of research –is the criminal procedural relations that arise and develop during the adoption and implementation of the norms of the criminal procedural legislation of the EU, and their relationship with the criminal procedural law of Ukraine.

Subject of research – is the criminal procedural legislation of the European Union and Ukraine, their harmonization and differentiation.

The purpose of research – is to obtain new results in the form of scientific conclusions regarding the concept, system and sources of the criminal procedural legislation of the European Union, as well as to determine the directions of harmonization and differentiation of the criminal procedural legislation of the European Union and Ukraine.

In the first chapter, the state of scientific development of this problem is analyzed, the concept of criminal procedural legislation of the EU is formulated, its features and sources are singled out. The second chapter presents a detailed description of the main directives of the European Parliament and the Council of the EU in the field of criminal proceedings, which regulate the rights of suspects and victims. The third chapter defines problematic issues and prospects for harmonization of Ukrainian and EU legislation.

The field of practical application of the work results is criminal justice bodies during the implementation of the norms of criminal procedural law.

ЗМІСТ

ВСТУП ……..…….…... 5
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА ЄС…… 9
1.1. Поняття та ознаки законодавства ЄС …….…… 9
1.2. Система законодавства ЄС …….…..…… 18
РОЗДІЛ 2. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС …… 38
2.1. Законодавче регулювання в ЄС інституту забезпечення прав осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування ……. 38
2.2. Мінімальні стандарти захисту прав потерпілих в законодавстві ЄС…… 49
РОЗДІЛ 3. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 57
3.1. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС …… 57
3.2. Проблемні питання та напрями гармонізації кримінального процесуального законодавства України та ЄС …… 70
ВИСНОВКИ……. 82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 86
ДОДАТКИ…… 95

ВСТУП

Одну зі своїх ключових політик Європейський Союз (далі – ЄС) здійснює у сфері законодавства, якій притаманний надзвичайно динамічний розвиток. Особливо це простежується після набуття чинності Лісабонським договором 2009 р., яким запроваджено інновації у діяльності Європейського Союзу, які встановлюють гармонізовані права учасників кримінального провадження (право на захист, на переклад, на отримання інформації тощо). Саме тому можна впевнено стверджувати, що кримінально-процесуальна сфера ЄС є «однимиз найбільш вражаючих правових феноменів нашої ери» [140].

Дослідження досвіду ЄС у сфері врегулювання кримінальних процесуальних відносин має важливе теоретичне і практичне значення в контексті можливого використання правових новел Європейського Союзудля вдосконалення українського кримінального процесуального законодавства, а також створення нових механізмів боротьби зі організованою злочинністю в межах інтеграційних процесів на теренах Східної Європи. У кримінально-процесуальній сфері ЄС виникла низка оригінальних і нетипових правових інститутів, які становлять інтерес для української кримінально-процесуальної доктрини.

Оскільки кримінальне процесуальне законодавство України розвивається в контексті європейських стандартів, у зв’язку з цим виникає потреба дослідити його відповідність стандартам, установленим у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС, визначити можливі напрями їх гармонізації та диференціації.

Проблема адаптації кримінального процесуального законодавства України до законодавства Європейського Союзу порівняно нова для науки кримінального процесу, що й пояснює її недостатню наукову розробленість [356].

У вітчизняній і зарубіжній кримінальній процесуальній літературі

питання кримінального процесуального законодавства ЄС майже не досліджувалися. Однак деякі аспекти цієї проблеми окреслено у працях науковців у сфері міжнародного публічного права, теорії права, порівняльного правознавства. Це створило основу для подальшого дослідження вказаної проблематики у науці кримінального процесуального права.

В українській правовій науці дослідження кримінального процесуального законодавства ЄС має доволі фрагментарний характер. Вітчизняні представники науки кримінального процесу аналізували лише проблематику європейських стандартів кримінального провадження. Серед них варто виокремити І. В. Басисту, Р. І. Благуту, О.М. Броневицьку, І. В. Гловюк, О. М. Дроздова, О. В. Захарову, В. В. Зуєва, О. В. Капліну, Р.А. Климкевич, Г. Р. Крет, С. О. Ковальчука, А. І. Кунтія, О. П. Кучинську, Л. М. Лобойка,Т. О. Лоскутова, В. В. Луцика, В. Т. Нора, О. М. Овчаренко, А. М. Орлеана, М. І. Пашковського, А. В. Підгородинську, М. А. Погорецького, Т. В. Садову, Х. Р. Слюсарчук, Г. К. Тетерятник, В. Г. Уварова, Т. І. Фулей, Р. М. Шехавцова, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, В. М. Юрчишина.

Монографічних і дисертаційних досліджень з указаної проблематики немає, а наукові статті комплексно не вирішують усі проблемні питання, які виникають під час вивчення кримінального процесуального законодавства ЄС.

Цим обумовлюється актуальність обраної теми та формулювання на її основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України на підставі аналізу найбільш ефективних практик кримінального процесуального законодавства ЄС.

Мета дослідження – отримати нові результати у вигляді наукових висновків щодо поняття, системи та джерел кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, а також визначити напрями гармонізації кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу та

України.

Відповідно до окресленої мети визначено основні завданнядослідження:

– виокремити поняття та ознаки кримінального процесуального законодавства ЄС;

– установити систему джерел кримінального процесуального права Європейського Союзу;

– сформувати систему кримінального процесуального законодавства ЄС;

– виділити і проаналізувати сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС;

– визначити сутність і охарактеризувати окремі інститути кримінального процесуального права ЄС;

– визначити проблеми та напрями розвитку гармонізації кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу та України;

– сформулювати науково обґрунтовані висновки і пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України на підставі аналізу досвіду ЄС.

Об’єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються під час прийняття та реалізації норм кримінального процесуального законодавства ЄС, та їх взаємозв’язок із кримінальним процесуальним правом України.

Предметом дослідження є кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу та України, їх гармонізація та диференціація.

Методи дослідження. Для досягнення обраної мети, з урахуванням об’єкта та предмета дослідження, у роботі використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Метод системного аналізу, а також системно-структурний, системно- функціональний та формально-логічний методи дали змогу розкрити зміст кримінального процесуального

законодавства ЄС та його класифікацію; абстрактно-логічний метод застосовано для здійснення теоретичних узагальнень і формулювання висновків роботи; методи моделювання і прогнозування використано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення окремих інститутів кримінального процесуального права України; порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу кримінальних процесуальних норм ЄС з аналогічними за предметом правового регулювання нормами кримінального процесуального законодавства України.

Нормативно-правову та інформаційну основу становлять: первинне та вторинне законодавство Європейського Союзу, прецедентна практика Європейського суду з прав людини, норми міжнародного права; КПК України та інші закони, які є джерелами кримінального процесуального права України.

Теоретичною основою роботи стали наукові праці зарубіжних і українських учених у галузі кримінального процесу, кримінального права, теорії права, міжнародного публічного права та інших галузей юридичних наук.

Емпіричну основу дослідження утворюють зведені офіційні статистичні дані Європейської Комісії та Європолу, рішення Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини, що стосуються предмета дослідження.

Теоретичні положення, узагальнення та висновки, викладені у роботі, можуть бути використані у: законотворчій діяльності – при вдосконаленні чинного кримінального процесуального законодавства України; науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу; освітньому процесі – у межах викладання навчальних дисциплін; у правозастосовній діяльності – для сприяння практичним працівникам у розумінні застосування закону і формуванні правозастосовної практики.

РОЗДІЛ 1
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

1.1. Поняття та ознаки законодавства ЄС

Законодавство ЄС є формою вираження права ЄС. Первинним є право, вторинним, похідним – законодавство [298, с. 46]. Д. П. Письменний з цього приводу слушно зазначає, що законодавство взаємодіє з правом запринципом єдності форми та змісту [316, с. 40]. Саме тому вважаємо за доцільне спершу коротко визначити поняття права ЄС, а саме кримінального процесуального права, як таке, що встановлює найбільші обмеження в правах людини й громадянина та через те, що українське кримінально процесуальне законодавство наразі потребує найшвидшої гармонізації з законодавством ЄС.

У доктринальному розумінні кримінальне процесуальне право ЄС не є самостійною категорією, а розглядається як частина кримінального права ЄС. Однак, дослідники вказували на те, що термін «кримінальне право ЄС» доволі умовний, оскільки кримінального права ЄС у класичній інтерпретаціїне існує та існувати не може. М. І. Пашковський зазначає, що у цьому аспектідоцільніше вживати термін «транснаціональне кримінальне право», під якимварто розуміти систему міжнародно-правових норм, спрямованих на регламентацію кримінально-правових питань національної кримінальної юрисдикції і екстрадиції, а також на гармонізацію криміналізації найбільш значущих у правовому просторі ЄС правопорушень і встановлення співрозмірних та ефективних кримінальних санкцій [340, с. 69]. Втім професор К. Амбос вважає, що більш доцільно використовувати термін «європеїзоване кримінальне право» [3, с. 15]. Зазвичай у європейській правовій науці поняття «кримінальне право» розглядається у широкому контексті, охоплюючи не лише правову кваліфікацію злочинного діяння, а також процес розслідування кримінального провадження, притягнення до кримінальної відповідальності та виконання рішення суду. На думку зарубіжних науковців, «європейське кримінальне право» або

«європейська кримінальна політика» є збірним поняттям і містить норми щодо гармонізації кримінального та кримінальногопроцесуального права [224, с. 29].

На противагу дихотомічному поділу кримінального права ЄС, П. Асп вирізняє його три основні елементи: матеріальний (співробітництво, що стосується питань матеріального кримінального права), процесуальний (співробітництво, яке стосується питань кримінального процесуальногоправа), інституціональний (діяльність Євроюсту та Європейської прокуратури) [7, с. 19–20]. З огляду на розуміння кримінального права ЄС, можна зробити висновок про те, що воно охоплює як матеріальний(кримінальне право), так і процесуальний компоненти (кримінальне процесуальне право). Процедурний аспект включає норми і положення закону, що регламентує процедуру провадження у разі виявлення компетентними органами держави факту вчинення кримінального правопорушення (цей аспект тотожний кримінальному процесу). Функціонально-інституціональний аспект охоплює систему державних органів, уповноважених реагувати на правопорушення й усувати їх негативні наслідки [383, с. 372–373].

Причиною цього є відсутність розмежування кримінального та кримінального процесуального права у західноєвропейській правовій доктрині, що є нетиповим для української правової традиції. Однією з причин відсутності чіткого розмежування між кримінальним матеріальним правом і кримінальним процесуальним правом у ЄС є особливості становлення та розвитку Європейського Союзу.

Очевидно, що не існує кримінального процесуального права ЄС у класичному розумінні, адже немає єдиного кримінального процесуального кодексу ЄС та уніфікованих правил здійснення судочинства у всіх державах-членах ЄС [266, с. 244]. Проте, на рівні ЄС упроваджені та розвинені різні інструменти кримінальних розслідувань, які мають важливі фактичні наслідки для національних систем кримінальної юстиції.

Саме тому, вважаємо, що можна говорити про європейське кримінально-процесуальне право у широкому сенсі [341, с. 37]. Компетенція ЄС у цій сфері

полягає у створенні наднаціональних кримінальних процесуальних норм.

С. Перс вживав дещо інший термін для позначення цієї сфери суспільних відносин – «право юстиції та внутрішніх справ ЄС» [156, с. 128], З. Бурік – «європейський транснаціональний кримінальний процес» [16, с. 128].

Кримінальне процесуальне право ЄС є сферою, яка стрімкорозвивається. Це підтверджує значна кількість нормативних актів ЄС кримінального процесуального характеру. Наразі ЄС є єдиною в світі регіональною інтеграційною організацією, керівні органи (інститути) якої уповноважені видавати юридично обов'язкові акти з питань кримінального процесу, які для вступу в силу не потребують ратифікації з боку держав-членів і навіть можуть прийматися без згоди окремих із них [289, с. 162].

До актів ЄС, які регулюють окремі питання кримінально-процесуальної діяльності, належать: установчі договори ЄС, конвенції, загальні принципи права, прецедентна практика ЄСПЛ, рамкові рішення, регламенти, директиви, рішення, рекомендації, зелені книги, дорожні карти.

У доктрині кримінального процесу відображено різноманітні погляди щодо визначення поняття «кримінальне процесуальне законодавство». О. М. Дроздов під кримінальним процесуальним законодавством України пропонує розуміти галузь законодавства, яка складається з нормативно-правових актів, що містять норми кримінального процесуального права України [253, с. 412].

На думку М. В. Костицького, кримінально-процесуальне законодавство –це система нормативних актів, якими регулюються суспільні відносини у сфері кримінального судочинства [296, с. 36].

Н. В. Глинська розглядає поняття «кримінальне процесуальне законодавство» у двох аспектах: у вузькому та широкому. Вузьке розуміння кримінального процесуального законодавства зводиться до його нормативного трактування, закріпленого у ч. 1 ст. 2 КПК. У широкому ж розумінні авторка зараховує до нього всі форми вираження права у світлі його сучасного тлумачення в низці міжнародно-правових актів у сфері прав людини [250, с. 19–20].

У науковій літературі немає одностайної позиції стосовно правильностіта доцільності використання терміна «законодавство» щодо системи правових актів ЄС. Вважаємо допустимим застосування цієї правової конструкції, аргументуючи це вживанням терміна «законодавство Союзу» в установчих договорах ЄС (зокрема ст. 25 і 37 Протоколу № 4 ДФЄС). Адже термін «законодавство ЄС» вживається і в Угоді про Асоціацію [347], і в зарубіжній науковій літературі [157, с. 37–72].

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС – самостійна, автономна і специфічна цілісна система нормативно-правових актів, які мають наднаціональний характер і покликані регулювати суспільні відносини, які виникають під час реалізації кримінальних процесуальних норм у взаємовідносинах між державами-членами [266].

Аналізуючи увесь масив нормативно-правових актів ЄС у сфері кримінального процесу, залежно від змісту можна виокремити такі їх ***види:***

1. Законодавство ЄС, спрямоване на вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства держав-членів. До цієї групи належать норми ЄС, які зобов’язують держави-члени ЄС імплементувати ці норми у національне законодавство. У ст. 82 ДФЄС зазначено, яких саме сфер кримінального процесу можуть стосуватися ці норми (наприклад, прав осіб у кримінальному провадженні, взаємної допустимості доказів).

2. Законодавство ЄС, що регулює міжнародну співпрацю у кримінальних справах. Ця група законодавчих актів також ґрунтується наст. 82 ДФЄС. Найяскравішим прикладом цієї групи законодавства може бути Директива про європейський ордер на проведення розслідування [102], яка зобов’язує держав-членів ЄС змінити свої національні правила співробітництва або ж запровадити нові правила співробітництва з метою імплементації норм цієї директиви. Іншим прикладом цієї групи законодавства може бути Рамкове рішення про європейський ордер на арешт [81].

3. Законодавство, що регулює співробітництво між державами під час виконання вироків та інших рішень. Цей вид законодавства стосується

виконання на території держави-члена ЄС рішень, які були прийняті на території іншої держави-члена ЄС. Цю групу законодавства можна поділити на два підвиди. Перший підвид законодавства регулює співпрацю між державами-членами ЄС, що стосується виконання проміжних рішень: Директива про європейський охоронний ордер [97], Регламент про європейський ордер на арешт та конфіскацію майна [175]. Другий підвид законодавства охоплює нормативно-правові акти, що регулюють співпрацю держави у виконанні кінцевих рішень: Рамкове рішення про застосування принципу взаємного визнання судових рішень про призначення покарання у вигляді позбавлення волі або заходів, пов'язаних із позбавленням волі з метою їх реалізації у ЄС [74].

4. Законодавство, що регулює створення та функціонування наднаціональних органів кримінальної юстиції. Відповідно до ч. 1 ст. 85, ч. 2 ст. 88 та ч. 1 ст. 86 ДФЄС, Європейський Парламент і Рада за допомогою регламенту повинні визначити структуру, повноваження, завдання Євроюсту,Європолу та Європейської прокуратури відповідно. З цього приводу були прийняті такі регламенти: Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у сфері кримінальної юстиції (Євроюст) № 2018/1727 від 14.10.2018 [174], Регламент Європейського Парламенту та Ради, що запроваджує посилену співпрацю стосовно створення Європейської прокуратури № 2017/1939 від 12.10.2017 [83], Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у правоохоронній сфері (Європол) № 2016/794 від 11.05.2016 [172].

Ознаки кримінального процесуального законодавства ЄС:

1. Специфічність предмета правового регулювання. Очевидно, що кримінальне процесуальне законодавство ЄС не встановлює повністю процедуру досудового розслідування та судового розгляду [266, с. 245]. Кримінальне процесуальне законодавство ЄС регулює суспільні відносини процесуального співробітництва у кримінальних справах та окремі сферикримінального процесу (права осіб у кримінальному провадженні).

Щодо термінів, які закріплені на нормативному рівні, то ДФЄС оперує

таким терміном, як «судове співробітництво у кримінальних справах» (глава 4 розділу V). Розділ V має назву «Сфера свободи, безпеки та правосуддя» та, окрім згаданої Глави 4 «Судове співробітництва в кримінальних справах», містить норми, що регулюють імміграційні питання (глава 2), судове співробітництво в цивільних справах (глава 3) та норми поліцейського співробітництва (глава 5).

Ст. 82 ДФЄС фокусується на судовому співробітництві, а не на поліцейському. Останнє ж набуває свого правового регулювання у окремій Главі 5 договору. Це не означає, що не може бути співробітництва між поліцейськими органами (співробітництва на стадії досудовому розслідуванні). Нерідко поліція отримує певні повноваження судової владита наділена компетенцією просити про правову допомогу або видавати ордери, які будуть визнані іншими державами. Стаття ґрунтується на загальному розширеному розумінні судового співробітництва у кримінальних справах. Очевидно, що це формулювання не варто трактувати як обмеження компетенції ЄС в контексті співробітництва, як це може видаватися на перший погляд зі ст. 82, а радше як посилання до загальної концепції співпраці, яка означає не лише власне співпрацю між судовими органами, а також і між іншими органами досудового розслідування, а також гармонізацію процесуальних і матеріальних кримінальних норм (ст. 83).

Ураховуючи зазначене, видається за доцільне використовувати термін «процесуальне співробітництво у кримінальних справах», який би охоплювавяк судове, так і поліцейське співробітництво, а також інституційний аспект (діяльність Євроюсту та Європейської прокуратури). Цей термін видається вдалим, оскільки він існує на противагу матеріальному співробітництву у кримінальних справах та відображає вітчизняний підхід до дихотомічного поділу галузей права кримінального циклу на кримінальне матеріальне право та кримінальне процесуальне право.

2. Системність. Українські науковці вважають, що кримінальне процесуальне законодавство становить систему, до якої входить низка компонентів (елементів) [302, с. 117]. Очевидно, що йдеться про дослідження кримінального процесуального законодавства України. Однак, вартозауважити,

що ознака системності прослідковується і у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС.

Під системою кримінального процесуального законодавства деякі вчені розуміють сукупність взаємопов'язаних і взаємоузгоджених нормативних актів, які спрямовані на регулювання суспільних відносин у кримінально-процесуальній сфері [237, с. 361]. Аналізуючи весь масив кримінально-процесуальних норм ЄС, можна дійти висновку, що у ньому простежується певна система, яка охоплює:

– первинне законодавство ЄС;
– вторинне законодавство ЄС (регламенти, директиви, рішення,рекомендації);
– прецедентну практику ЄСПЛ.

3. Наднаціональний характер законодавства. Так званий «транскордонний» елемент є своєрідним критерієм побудови кримінального процесуального законодавства ЄС. Передумовою виникнення кримінального процесуального законодавства ЄС є «ситуація, коли певна проблема впливає більше ніж на одну державу-член ЄС, і децентралізоване вирішення цієї проблеми однією державною не може адекватно забезпечувати добробут громадян» [135, с. 5].

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС є багаторівневим. Норми створюються на європейському рівні, а потім підлягають імплементації у національне (внутрішнє) законодавство держав-членів. Ця концепціястосується створення кримінальних процесуальних норм на європейському транснаціональному рівні, а також процесу європеїзації національного кримінального процесуального права держав-членів ЄС. Тобто національні органи влади повинні впровадити європейські стандарти у свою національну систему правосуддя.

4. Здебільшого опосередкований вплив на національні системи кримінального правосуддя. Основним джерелом кримінального процесуального права ЄС є директива, яка не має прямої юридичної сили на території держав-

членів ЄС і передбачає подальшу імплементацію її норм у національне кримінальне процесуальне законодавство держав-членів [266, с. 245].

5. Взаємозв'язок із національним кримінальним процесуальним законодавством. Норми кримінального процесуального права ЄС відображаються у національному кримінальному процесуальномузаконодавстві, яке використовується як регулятор суспільних відносин за здійснення кримінального провадження. Кримінальне процесуальне законодавство ЄС не здатне та не має за мету замінити національне кримінальне процесуальне законодавство країн ЄС. Окрім цього, цей взаємозв'язок може простежуватися у врахуванні досвіду держав-членів щодо регулювання окремих кримінально-правових аспектів під часрозроблення європейських стандартів.

Взаємозв'язок законодавства ЄС із національним правом держав- учасниць ЄС обумовлений такими принципами, як принцип прямої дії норм ЄС на території держав-членів, принцип первинності законодавства ЄС, а також принципом субсидіарності, який чітко розмежовує компетенцію ЄС і компетенцію держав-учасниць [342, с. 7].

6. Специфічна мета та ціль законодавства – уніфікація кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС із подальшою його гуманізацією, симпліфікацією та забезпеченням прав людини.

Однією з основних цілей законодавства ЄС є боротьба з транснаціональною злочинністю. Первинно кримінально-правова сфера залишалася поза увагою ЄС, адже ця інституція створювалася зекономічними цілями. Однак скасування внутрішніх кордонів у межах ЄС призвело до небажаного зростання рівня транскордонної злочинності. Відповідно, це актуалізувало потребу впровадити ефективні інструменти боротьби з нею у межах ЄС [266, с. 246].

7. Двовекторність реалізації кримінального процесуального законодавства ЄС: норми, спрямовані на співпрацю та посилення принципу взаємного визнання, та норми, спрямовані на регламентацію мінімальних стандартів процесуальних гарантій учасників кримінального провадження.

У європейській доктрині законодавство другого напряму класифікують на законодавство, що спрямоване на регламентацію прав будь-якого учасника кримінального провадження, який отримав відповідний статус (потерпілий, підозрюваний, обвинувачений) (наприклад, Директива 2012/29/ЄС про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину) [99], та законодавство, що спрямоване на регламентацію процесуальних прав окремої категорії осіб, які через певні характеристики потребують особливого захисту (приміром, Директива 2016/800/ЄС про процесуальні гарантії неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні [104]) [150, с. 54].

Слід зауважити, що під «особами» в кримінальному процесі можуть розумітися різні суб'єкти. Втім, особливістю кримінального процесуального законодавства ЄС є те, що воно зосереджене на процесуальних правах підозрюваних та обвинувачених, потерпілих і залишає поза увагою процесуальні права інших учасників кримінального провадження (свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів).

8. Диверсифікація імплементації кримінального процесуального законодавства ЄС. І. З. Брацук зазначає, що «механізм імплементації права ЄС у національному праві держави-члена не є однорідним та однаковим» [235, с. 93]. Зважаючи на те, що регламенти мають безпосередню дію, щодо них не потрібно приймати спеціальний законодавчий акт, який би дублював його норми. Інакше кажучи, регламент не потребує імплементації у національне законодавство держав-членів. Імплементація директив може відбуватися шляхом прийняття нових законів або внесення змін у чинні законодавчі акти держав-членів.

Щодо імплементаційних процедур, то цікавим видається досвід Іспанії у впровадженні інституту європейського ордера. Зважаючи на те, що більшість новел стосуються і компетенції іспанських суддів, діяльність яких регламентується органічним (конституційним) законом про судову владу [142], то одночасно з прийняттям імплементаційного закону видається органічний

закон, який оновлює положення вказаного закону.

Враховуючи активну законодавчу діяльність Союзу в цій сфері (європейський охоронний ордер, європейський ордер на конфіскацію активів, європейський ордер на проведення розслідування), іспанський законодавець вирішив удосконалити законодавчу техніку, об'єднавши імплементаційні документи, внаслідок чого їх транспозиція у національне законодавства відбулася одним актом – Законом 23/2014 про взаємне визнання судових рішень в Європейському Союзі [144]. Цей закон передбачає особливу методику включення кожного нового акта, що регулює інструменти взаємного визнання (ордери) в правову систему Іспанії.

1.2. Система законодавства ЄС

У науковій літературі з права ЄС немає єдиного підходу до класифікації джерел права Європейського Союзу. Так, К. В. Смірнова поділяє джерела права ЄС на внутрішні (установчі документи; регламенти, директиви, постанови; спільні стратегії, спільні дії, спільні позиції, рішення та рамкові рішення; нетипові внутрішні джерела – рішення, резолюції, декларації Ради; акти представників держав-членів, що об'єднані в Раді; допоміжні конвенції, укладені на підставі ст. 293 Договору про заснування ЄС, та загальні принципи права) і зовнішні (міжнародні угоди з третімикраїнами та міжнародними організаціями) [337, с. 7].

А. О. Вакуленко розрізняє чотири групи джерел: установчі договори («первинне законодавство»); міжнародні угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами; регламенти, директиви, рекомендації та висновки («вторинне законодавство»); рішення, висновки ЄСП, а також загальні принципи, розроблені ЄСП [238, с. 37].

Не всі науковці розділяють точку зору про дихотомічний поділ джерел права ЄС на первинні та вторинні та вказують, що необхідно виокремити додаткові ланки у системі джерел права ЄС. О. М. Москаленко обґрунтовує

ієрархічну структуру джерел європейського права: перший рівень – установчі договори, рішення Ради, загальні принципи права ЄС; другий рівень – міжнародно-правові зобов'язання Європейських Співтовариств і Союзу, які ґрунтуються на усіх джерелах міжнародного права; третій рівень – прецеденти Суду ЄС; четвертий рівень – нормативно-правові акти, що приймають органиЄС у рамках Європейських Співтовариств, закриті конвенції між державами-членами, які укладаються в рамках Європейських Співтовариств, звичаї, сформовані в процесі європейської інтеграції [308, с. 7].

Саме тому найбільш раціональною видається трьохрівнева класифікація джерел права ЄС: а) джерела первинного права (установчі договори Європейського Союзу та спільнот); б) джерела вторинного права (акти, які видаються інститутами Союзу, а також усі інші акти, прийняті на основі установчих договорів); в) джерела прецедентного права.

Ця класифікація є не лише простим поділом усієї кількості джерел європейського права на певні категорії з метою подальшого емпіричного з'ясування особливостей кожної з категорій, а повинна слугувати основою, фундаментом для встановлення ієрархії взаємодії та взаємовпливу правових джерел Союзу [349, с. 85].

До джерел первинного права слід віднести міжнародні договори установчого характеру, конвенції між державами-членами, міжнародні договори ЄС, правові звичаї, традиції.

Слід погодитися з думкою О. М. Дроздова про те, що міжнародні акти містять норми-цілі, норми-зразки, а також норми з доволі високим ступенем узагальнення і мають важливий правовий, з точки зору захисту основних прав і свобод людини та громадянина, та політичний зміст. Такі норми визначають загальний напрям подальшого розвитку кримінального процесуального права, а також меді-тлумачення норм національного права і його застосування [253, с. 43].

Найбільш поширеною у міжнародному праві є думка про те, що договори установчого характеру, як результат узгодження волі зацікавленихуїх створенні

європейських держав, є міжнародними актами за правовою природою [349, с. 85]. Не можна заперечувати наявність досить тісного зв'язку між джерелами права ЄС і міжнародного публічного права. Однак видається цілком неправильною думка деяких дослідників про те, що право ЄС є одним із різновидів міжнародного правопорядку.

Договори знаходяться на вершині ієрархії у системі джерел права ЄС: зокрема, це стосується ДЕС [49, с. 13–390] та ДФЄС [50, с. 47–390] з їх протоколами та додатками, які також регулюють дуже важливі аспекти (наприклад, Протокол 2 про принципи субсидіарності та пропорційності) іякі становлять «їх невід'ємну частину», про що прямо зазначено у ст. 51 Договору про Європейський Союз.

Обидва зазначені договори є своєрідним фундаментом права ЄС, оскільки вони встановлюють принципи, яким повинно відповідати все законодавство ЄС. У цих договорах є певні положення, які безпосередньо впливають на кримінальні процесуальні відносини та стосуються поліцейського та судового співробітництва, а також гармонізації кримінального процесуального законодавства. Так, розділ V ДФЄС має назву «Простір свободи, безпеки та правосуддя» і містить ч. 4 ст. 67, у якій зазначено, що Союз полегшує доступ до правосуддя, зокрема за допомогою принципів взаємного визнання судових рішень.

Варто згадати про Хартію основних прав Європейського Союзу [351], яка має таку ж юридичну силу, як і договори, про що прямо зазначено у ч. 1 ст. 6 ДЄС. Таким чином, цю Хартію можна вважати первинним правом ЄС. Науковці називають її своєрідним «Біллем про права» [357, с. 6].

Хартія основних прав ЄС містить окремий розділ VI, присвячений питанням правосуддя, у якому закріплені базові фундаментальні принципи кримінального процесу: презумпція невинуватості, принцип законності та відповідності покарання кримінальному правопорушенню, право не бути повторно засудженим або покараним за одне і те ж діяння.

Відповідно до ієрархічної структури, наступні у системі законодавства ЄС

міжнародні договори ЄС із третіми державами та міжнароднимиорганізаціями. Міжнародні угоди є обов'язковими як для Союзу (його інституцій), так і для держав-членів. Обов'язковість міжнародних угод обумовлює пряму дію їхніх положень на всій території ЄС. Тож, вони єважливим джерелом права не тільки Союзу, але і його держав-членів [327,с. 263].

Окремим підвидом міжнародних договорів можна вважати угоди про асоціацію, які належать до найстаріших і найбільш поширених видів міжнародних угод Співтовариства [202, с. 375]. І. А. Березовська вважає, що через це можна говорити про формування у праві зовнішніх відносин ЄС особливого інституту «асоціації» [233, с. 147].

Характерними рисами угод про асоціацію є запровадження посиленого співробітництва між сторонами, що передбачає привілейованість відносин із відповідною країною; залучення третьої країни до правової системі ЄС через адаптацію значного кола норм acquis Союзу та інституційну структуру, укладену на паритетних засадах.

Прикладом такої угоди може бути Угода про асоціацію між Україною,з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3]. Врегулюванню кримінальних процесуальних відносин присвячені чимало статей, зокрема статті 20–23 Угоди, спрямовані на боротьбу з окремими видами кримінальних правопорушень, таких як тероризм, легалізація (відмивання) коштів, незаконний обіг наркотичних засобів, прекурсорів і психотропних речовин та інші, в той час як ст. 24 передбачає посилення співробітництва та взаємної правової допомоги у кримінальних справах та екстрадиції.

Деякі дослідники до джерел первинного права ЄС відносять і загальні принципи права [308, с. 13]. Віднедавна очевидним є посилення наголосу на застосуванні загальних принципів права, які становлять частину некодифікованого (неписаного) права ЄС [261, с. 104]. Загальні принципи права є концентрованим вираженням найбільш суттєвих рис і цінностей,притаманних правовій системі ЄС; у них виявляються важливі демократичні традиції, що

поділяються державами-членами та ЄС загалом [340, с. 268].

Про поняття «загальні принципи права» згадано в установчих договорах ЄС, однак його сутність не розкривалась. Це призвело до того, що завдання із заповнення цієї прогалини було покладено на Суд Європейського Союзу.

Однакове трактування зарубіжними та вітчизняними науковцями принципів є нереальним через специфічну природу та багатовимірність праваЄС. Попри те, найбільш повним видається трактування, представлене В. Кернзом, який вважає, що право ЄС охоплює: загальні принципи, які є спільними для правових порядків декількох держав-членів; загальні принципи, які виникають із природи права ЄС; загальні принципи міжнародного права [261, с. 104–110].

Практика ЄСПЛ. Під прецедентами Європейського суду з прав людини розуміють «не самі розглянуті справи, а ті основоположні принципи і висновки щодо тлумачення і застосування норм Конвенції, що були вироблені під час розгляду справ і викладено в судових рішеннях, яке може використовуватися для врегулювання інших аналогічних ситуацій» [346, с. 11].

Практика Суду є не лише джерелом кримінального процесуального законодавства, яке впливає на прийняття рішень у кримінальному провадженні та забезпечує виконання його завдань, а і значною мірою формує зміст кримінального процесуального закону [237, с. 362].

Важко переоцінити значення практики ЄСПЛ для розвитку законодавства ЄС, адже у преамбулах кримінально-процесуальних директив ЄС зазначено, що «те чи інше поняття трактується із урахуванням практики Європейського суду з прав людини», «ступінь захисту, передбачений директивою, повинен бути не нижчий за стандарти, закріплені у КЗПЛ і трактуванні ЄСПЛ», «передбачені директивою права, що відповідають правам, гарантованим КЗПЛ, повинні трактуватися і застосовуватися відповідно до цих прав та згідно з тим, як їх трактує ЄСПЛ».

Практика ЄСПЛ має стратегічно важливе значення для законодавства України, адже її можна вважати одним із найважливіших і найбільш ефективним

способом зближення нашої національної системи із європейською. Своєю чергою, О. В. Константий вельми слушно зазначає, що практику Європейського суду можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства, та у зв'язку з цим – джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні [295, с. 34].

Тому популяризація застосування практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні надасть змогу підвищити механізм захисту прав і свобод людини згідно з загальноприйнятими європейськими стандартами.

До джерел вторинного права належать акти інститутів та органів ЄС, прийняті на основі джерел первинного права. У ст. 288 ДФЄС зазначено, що «для виконання повноважень Союзу установи ухвалюють регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки» [49, с. 47–390]. Значною перевагою цією статті Договору є те, що у ній чітко зазначено юридичну силу кожного з цих актів. Це дає змогу законодавчим органам ЄС обрати необхідний інструмент для реалізації свого наміру.

Аналізуючи джерела кримінального процесуального законодавства, не можна не згадати і про таке важливе джерело, як рамкові рішення. У ст. 288 ДФЄС, яка вказує на джерела вторинного права ЄС, серед їх переліку (регламенти, директиви, рішення, рекомендації) немає згадки про рамкові рішення. Це пов'язане з тим, що вони набули правову регламентацію у ст. 34.2 Амстердамського договору. Ця стаття передбачала декілька видівправових актів, які можуть прийматися у кримінально-процесуальній сфері. Серед них були спільні позиції, рамкові рішення, конвенції. Всі перелічені акти належать до вторинних актів ЄС, окрім конвенцій, які є типовим інструментом міжнародного права, де передбачено необхідність ратифікації кожною державою-членом ЄС.

Саме рамкові рішення були основним правовим інструментом, який використовувався для врегулювання відносин у сфері поліцейського та судового співробітництва на третьому етапі розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС.

Вони були обов'язкові для держави-члена ЄС щодо результату, якого потрібно досягнути, однак залишали національним органам право виборуформ і методів такої реалізації.

Отож, можна дійти висновку, що рамкові рішення не мали прямого ефекту. Вважається, що позбавлення рамкових рішень прямої сфери застосування спрямоване на збереження законодавчої автономії держав- членів ЄС у сфері кримінального процесу.

Усвідомлення важливості рамкових рішень у сфері кримінального процесу та врахування того, що у них немає прямої сфери застосування та відсутні юридичні наслідки у разі невиконання їх норм, призвели до того, що держави-члени не виконували свій обов'язок щодо імплементації їх норм у визначені строки.

Суд ЄС установив принцип, відповідно до якого рамкові рішення, хоча не мають прямої сфери застосування у національних правових системах, однак вимагають, щоб судді тлумачили національне законодавство відповідно до рамкових рішень, навіть якщо рамкове рішення не імплементоване державою [14].

Як уже зазначено, ст. 288 ДФЄС не передбачає такого інструменту регулювання суспільних відносин, як рамкові рішення. Відповідно, виникає запитання про чинність їхніх норм у подальшому. Рамкові рішення зберігатимуть чинність. Ст. 9 Протоколу 36 «Про перехідні положення» регламентує: «Правовий вплив актів установ, органів, служб та агенцій Союзу, ухвалених на основі Договору про Європейський Союз до набуття чинності Лісабонським договором, зберігається до відкликання, скасування або внесення змін до цих актів у процесі імплементації договорів. Те ж саме застосовується до угод, укладених між державами-членами на основі Договору про Європейський Союз».

Деякі рамкові рішення в сфері кримінального процесу були замінені відповідними директивами. Наприклад, Рамкове рішення про статус потерпілих у кримінальному провадженні № 2001/220/ПВД [62, с. 1–4] було замінене

Директивою Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 р. [99, с. 57–73] про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину [99, с. 57–73]. Однак, чимало рамкових рішень не зазнали трансформацій та продовжують діяти.

Регламенти (Regulations)

Відповідно до ст. 288 ДФЄС, «регламент має загальне застосування. Він є обов'язковим у повному обсязі і повинен прямо застосовуватися в усіх державах-учасницях».

Ознаки регламенту:

1) загальне застосування. Суд ЄС пояснив цю властивість регламенту, зазначаючи, що регламент застосовується «до об'єктивно визначених ситуаційта створює юридичні наслідки для осіб, визначених у загальний та абстрактний спосіб» [20]. У разі прийняття регламенту правове регулювання суспільних відносин у державах-членах буде не лише гармонізоване (як це відбувається уразі прийняття директив, основні ознаки яких будуть проаналізовані згодом), а й уніфіковане. Відмінність може виникати лише у ступені застосування цього регламенту (частоті застосування), а не в законодавчих нормах;

2) загальнообов'язковий характер. Ця властивість регламенту передбачає заборону неповної або часткової імплементації його норм. Ця ознака свідчить про нормативну правову природу регламенту;

3) прямий характер дії. Це означає, зокрема, що положення регламенту безпосередньо підлягають застосуванню в будь-якій державі-члені з моменту набуття ними чинності. А за відсутності такої вказівки – після спливу 20 днів із дня його офіційного опублікування у виданні. Тобто правила, закріплені в регламенті, підлягають застосуванню в державі незалежно від тих обставин, закріплені вони чи ні у внутрішньодержавному праві [270, с. 74].

Отже, регламенти ЄС є одним із джерел права для держав-членів, становлячи інтегральну частину їх національно-правової системи, і, відтак, підлягають обов'язковому застосуванню під час розгляду конкретних справ у судах країн-учасниць [349, с. 86].

У сфері кримінального процесу прийняття регламентів прямо передбачене у ДФЄС. Зокрема, у ч. 1 ст. 85, ч. 2 ст. 88 та ч. 1 ст. 86 цього договору зазначено, що Європейський Парламент та Рада за допомогою регламенту повинні визначити структуру, повноваження, завдання Євроюсту, Європолу та Європейської прокуратури відповідно.

Слушною видається думка про те, що, враховуючи загальну обов'язковість регламентів, вони є доволі «інвазивним» інструментом, тому держави-члени не ставляться до нього з прихильністю, особливо щодо втручань у таку чутливу сферу, як кримінальний процес [140, с. 25].

Цю думку підтверджує і незначна кількість регламентів у сфері кримінального процесу, до яких можна віднести такі:

1. Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у правоохоронній сфері (Європол) № 2016/794 від 11.05.2016, що замінив Рішення Ради 2009/371/ПВД, 2009/934/ПВД, 2009/935/ПВД, 2009/936/ПВД, 2009/968/ПВД [172, с. 53–114]. Цей регламент є правовою основою функціонування Європолу та адаптує його діяльність до норм Лісабонського договору. У Регламенті зазначено основну мету, завдання діяльності та структуру Європолу, основи співробітництва між Європолом і державами-членами.

Що цікаво, у грудні 2020 р. Європейська Комісія представила Пропозицію [165], яка передбачала низку змін до Регламенту. Ці зміни переважно стосуються розширення повноважень Європолу: посилення співпраці між Європолом та Європейською прокуратурою, а також державами, які не є партнерами ЄС. Окрім цього, Пропозиція передбачає норми, що стосуються обробки персональних даних Європолом під час розслідування кримінальних правопорушень.

2. Регламент Європейського Парламенту та Ради, що запроваджує посилену співпрацю стосовно створення Європейської прокуратури № 2017/1939 від 12.10.2017 [83, с. 1–71]. Цей акт передбачає створення «неподільного органу Союзу, який функціонує як єдиний орган із децентралізованою структурою» (ст. 8 Регламенту). Європейська прокуратура

як юридична особа – спеціальний орган ЄС із повноваженнями щодо проведення розслідувань і винесення вироків у кримінальних справах, що стосуються фінансових інтересів Союзу.

Цей орган наділений повноваженнями розслідувати і здійснювати судове переслідування осіб за кримінальні правопорушення проти фінансових інтересів ЄС. Діяльність Європейської прокуратури буде здійснюватися відповідно до національного кримінального процесуального законодавства і щодо правопорушень, передбачених національним кримінальним правом. Процесуальну діяльність реалізуватимуть європейські делеговані прокурори, які є посадовими особами національних правоохоронних органів і водночас представниками Європейської прокуратури.

3. Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у сфері кримінальної юстиції (Євроюст) № 2018/1727 від 14.10.2018, що замінив Рішення Ради про створення Євроюсту з метою посилення боротьби з тяжкими злочинами (№ 2002/187/ ПВД від 28.02.2002) [174, с. 138–183]. У цьому регламенті чітко встановлені повноваження Євроюсту без відсилання до норм Конвенції про створення Європолу [54, с. 1–32] (як це було раніше). Окрім цього, у регламенті передбаченанизка інших змін, які спрямовані на покращення роботи Євроюсту. До таких змін належить чітке визначення ролі та завдань національної координаційної системи Євроюсту, детальніша регламентація процесів обміну інформацією між державами-членами та національними членами, більш демократичний нагляд за допомогою регулярної звітності Європейському Парламенту та національним парламентам.

Варто враховувати, що, крім органів кримінальної юстиції європейського рівня, окреме місце у цьому посідають міжнародні кримінальні суди та трибунали, які за задумом творців повинні стати органами, де твориться правосуддя щодо осіб, які особливо зухвало порушують міжнародний правопорядок [127, с. 140].

4. Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2018/1805 від 14 листопада 2018 р. про взаємне визнання ордерів на арешт та ордерів на

конфіскацію активів, який з 19 грудня 2020 р. замінить Рамкове рішення № 2003/577/ПВД та Рамкове рішення № 2006/783/ПВД щодо арешту та конфіскації активів [175, с. 1–38]. Основною метою цього регламенту є уніфікація, спрощення та пришвидшення процедури арешту та конфіскації активів у межах ЄС.

5. Регламент Європейського Парламенту та Ради, який встановлює централізовану систему ідентифікації держав ЄС, котрі володіють інформацією про засуджених осіб, які не є громадянами держав ЄС або є особами без громадянства, № 2019/816 від 17.04.2019 [176, с. 1–26]. Цей регламент установлює систему, котра здатна ідентифікувати держави ЄС, які володіють інформацією про попереднє засудження осіб «третіх країн» (не ЄС). Ця система повинна формуватися з: центральної системи, у якій зберігається інформація про засуджених громадян третіх країн; національної центральної точки доступу в кожній державі-членові ЄС; програмного забезпечення, що уможливить підключення компетентних органів до центральної системи через національні центральні точки доступу; комунікаційної інфраструктури між центральною системою та національними центральними точками доступу. Цей регламент зобов'язуєкомпетентні центральні органи держав-членів ЄС, де було засуджено особу- громадянина «третіх країн», створити відповідний запис у системі, який міститиме такі дані: особисті дані засудженого (прізвище, ім'я, по батькові, вік, стать, національність, дата, місце народження, попередні імена, ідентифікаційний код) і відбитки пальців. Окрім цього, такий запис може містити фотознімки засудженого.

У регламенті передбачено суворі правила доступу до цієї системи та необхідні гарантії, зокрема відповідальність держав-членів за збирання та використання таких даних. Окрім цього, у такому документі регламентовано процедуру отримання доступу до цієї системи державними органами, Євроюстом, Європолом, Європейською Прокуратурою.

Директиви (Directives)

Директива Європейського Союзу (European Union Directive) – це

законодавчий акт, який зобов'язує держави-члени ЄС ужити заходів для досягнення цілей, зазначених у директиві [9, с. 18].

Основні характерні риси директив, які відрізняють їх від інших джерел вторинного права ЄС, такі:

1) на відміну від регламентів, директиви не підлягають загальному застосуванню доти, допоки вони не адресуються всім державам-членам ЄС. Директиви обов'язкові лише для свої адресатів. Адресатом може бути окрема країна-член, декілька чи усі країни-члени ЄС. У разі, якщо адресатами є усі країни-члени ЄС, тоді директива стає загальнообов'язковою. У справі 70/83

«Gerda Kloppenburg v Finanzamt Leer» Європейський Суд Справедливості вказав, що «директиви, які адресовані усім країнам-членам ЄС, є актом, який має загальнообов'язкову юридичну силу» [24]. У таких випадках вимагається, що певний результат повинен бути досягнутий впродовж певного часу;

2) держави зобов'язані досягти цілей, які зазначені у преамбулі директиви, однак держави вільні у виборі методів і способів їх досягнення.

Зазвичай текст директиви дуже точний та детальний, тому директиви імплементуються у національне законодавство «у чистому вигляді». Як зазначалося, основною метою директиви є досягнення визначеногорезультату. Це означає, що національне законодавство держави-члена ЄС повинне відповідати результату, зазначеному у директиві після закінчення терміну імплементації директиви. Імплементація може здійснюватися у різні способи.

Цікаво, що часткова та вибіркова імплементація директиви суперечить загальним принципам права ЄС. Аналогічно імплементація не може обмежуватися лише частиною території певної держави-члена. У справі С-157/89 «Комісія проти Італії» Європейський Суд Справедливості вказав, що держава-член ЄС не може посилатися на автономію певних регіонів для того, щоб уникнути імплементації деяких положень директиви [30];

3) держава відповідальна за імплементацію директиви у національне законодавство. Зазвичай передбачається певний проміжок часу, необхідний для імплементації директиви у державі-члені ЄС. Директива набуває чинності у

термін, який зазначений у директиві. Якщо ж у директиві непередбачено цього терміну, то зазвичай він не перевищує 2 роки [137, с. 126]. В цьому аспекті регламент має перевагу над директивою, оскільки не завжди держави-члени ЄС вчасно імплементують норми директиви у своє національне законодавство. У разі прийняття регламенту схожі проблеми не виникають.

Якщо ж держава-член пропустила кінцевий термін імплементації директиви, то її норми можуть мати пряме застосування, якщо відповідні формулювання є безумовними, достатньо чіткими та конкретними. Директива вважатиметься безумовною за змістом, якщо вона не передбачає жодних винятків чи умов та за суттю не вимагає втілення додаткових заходів з боку органів Союзу або держав-членів [23]. Достатньо чіткими та конкретними називаються такі положення директиви, які, з огляду на внутрішню визначеність і достатність формулювань щодо предмета регулювання [25] і кола осіб, яких вони уповноважують [26], дозволяють приватним особам посилатися на них, а судам їх застосовувати;

4) директива покладає обов'язок на держав-членів надати перелік заходів, які були вжиті для реалізації вимог директиви. Якщо держава-членне повідомила Комісію або подала неповне повідомлення, це буде порушенням ст. 4 ДЄС, у якій вказано, що «держави-члени вживають усіх належних заходів, загальних або спеціальних, щоби забезпечити виконання зобов'язань, які постають із Договорів або актів установ Союзу», навіть якщотакі заходи були вжиті. За інших обставин виникає право подати позов перед судом ЄС;

5) директива є реалізацією принципу субсидіарності, який є «одним із нормативних постулатів європейської інтеграції» [344, с. 8]. Адже якщо приймається директива, то деталі, які нею не охоплені, залишаються на розсуд держав-членів ЄС. Очевидно, що недоцільно на європейському рівні забезпечувати детальне регулювання суспільних відносин, зокрема і в кримінальній процесуальній сфері. Саме тому власне прийняття такого інструменту, як директива, слід вважати впровадженням принципу субсидіарності;

б) держава має право самостійно вибирати, як і яким чином відбуватиметься інтеграція директиви в правову систему країни. Тим самим підкреслюється, що ЄС установлює лише цілі і напрями внутрішніх національних правових перетворень, а не закріплює, які законодавчі акти повинні бути прийняті. Отож, зберігаються особливості національних правових систем, але з посиленням гармонізації та поліпшенням функціонування загальноєвропейських стандартів кримінального процесу [277, с. 185].

Якщо директива не була імплементована у національне законодавство, це породжує такі правові наслідки:

а) вона підлягає прямому застосуванню після закінчення терміну, призначеного для її імплементації [21];

б) особа має право посилатися на положення директиви у національних судах;

в) Комісія ЄС має право подати позов проти держави за порушення норм права ЄС (стаття 258 Договору про функціонування Європейського Союзу) [276, с. 50].

Проаналізувавши правову природу директив, слід погодитися з думкою науковців про те, що директиви певною мірою подібні з рамковими рішеннями [117, с. 275].

Можна виокремити основні директиви у сфері кримінального процесу ЄС:

1. Про право на переклад у кримінальному процесі (№ 2010/64/ЄС від 20.10.2010) [94, с. 1–7].

2. Про європейський охоронний ордер (№ 2011/99/ЄС від 13.12.2011) [96, с. 2–18].

3. Про право на отримання інформації в кримінальному провадженні (№ 2012/13/ЄС від 22.05.2012) [98, с. 1].

4. Про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих (№ 2012/29/ЄС від 25.10.2012) [99, с. 57–73].

5. Про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та в

процедурі, пов’язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при утриманні під вартою(№ 2013/48/ЄС від 22.10.2013) [100, с. 1–12].

6. Про європейський ордер на проведення розслідування у кримінальних справах (№ 2014/41/ЄС від 03.04.2014) [102, с. 1–36].

7. Про заморожування і конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинів у Європейському Союзі (№ 2014/42/ЄС від 03.04.2014) [103, с. 39–50].

8. Про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості і право бути присутнім у суді в ході кримінального судочинства (№ 2016/343/ЄС від 09.03.2016) [90, с. 1–11].

9. Про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних (№ 2016/680 від 27.04.2016) [91, с. 89–131].

10. Про процесуальні гарантії для неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні (2016/800 від 11.05.2016) [104, с. 1–20].

11. Про правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні, а також особам, до яких застосована процедура Європейського ордера на арешт (№ 2016/1919 від 26.10.2016) [89, с. 1–8].

12. Про захист осіб, які повідомляють про порушення права ЄС (№ 2019/937 від 23.10.2019) [93, с. 17–56].

З огляду на аналіз згаданих актів, можна дійти висновку, що директиви ЄС у сфері кримінального процесу мають міжгалузевий характер, оскільки містять норми, спрямовані як на гармонізацію кримінального процесуального законодавства, так і на встановлення мінімальних гарантій учасників кримінального провадження.

Рішення (decision)

Рішення не має загальної сфери застосування, допоки не адресоване усім державам-членам ЄС. Воно може бути адресоване до всіх або ж до конкретної держави-члена, або ж до юридичної особи, або ж може і не мати адресатів. У ст. 288 ДФЄС зазначено, що «рішення є обов'язковим у повному обсязі. Якщо рішення визначає тих, кому воно адресовано, воно є обов'язковим лише для них».

Рішення, які мають адресатів, є обов'язковими для цих адресатів загалом. У них зазначено і кінцевий результат, якого потрібно досягнути, і методи та засоби, необхідні для отримання цього результату. Окрім цього, текст рішення може бути дуже детальним. Це і є ключовою відмінністюрішень від директив, у яких зазначається виключно бажаний кінцевий результат.

Допомогти законодавчим органам ЄС обрати необхідний акт для регулювання суспільних відносин, зокрема і кримінальних процесуальних, покликаний Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності. У ст. 6 цього Протоколу зазначено, що «спільноті належить ухвалювати правові акти лише за потреби. За всіх інших однакових обставин перевагу належить надати директивам щодо регламентів і рамковим директивам щодо докладних заходів». Таким чином, Єврокомісії необхідно обґрунтовувати свій вибір того чи іншого правового акта. Якщо ж вона обирає акт із найбільшою юридичною силою, то, відповідно, Єврокомісії складніше обґрунтовувати мотиви свого вибору. Тому, якщо певну сферу суспільних відносин можна врегулювати директивою, то не доцільно приймати регламент чи рішення. Саме тому основний обсяг кримінальних процесуальних норм закріплений у вигляді директив.

Рекомендації (Reccomendations)

Не можна нівелювати значення рекомендаційних актів у праві ЄС. З уваги на їхню диспозитивну правову природу, вони не можуть породжувати пряме застосування санкцій чи настання інших негативних наслідків у разі невиконання їх приписів. Однак невиконання зобов'язань, закріплених у рекомендаційних актах, може спричинити суттєве ускладнення в майбутньому за можливості

реалізації наданих їм прав у рамках інтеграційного утворення. Так, у ч. 2 ст. 117 ДФЄС зазначено, що недотримання державою-членом рекомендації Комісії звільняє інші держави-члени від обов'язку враховувати проблеми такої держави.

Водночас у прецедентній практиці Суд ЄС указував на обов'язок національних судів держав-членів використовувати рекомендаційні акти Союзу для тлумачення національного законодавства. Суд ЄС зазначив, що «не варто вважати рекомендації повністю позбавленими юридичної сили, оскільки національні судді зобов'язані їх враховувати під час тлумачення законодавства ЄС» [22]. У висновках інституції ЄС висловлюють свою думку з певного питання. Відомо, що рекомендації та висновки є частиною «м'якого права». Зазвичай рекомендації ухвалюються, якщо у органів ЄС бракує повноважень на врегулювання відповідних суспільних відносин за допомогою актів обов'язкового характеру або ж коли їх ухвалення є недоцільним.

До рекомендацій ЄС у сфері кримінального процесу слід віднести:

1. Рекомендацію Ради «Сприяння використанню та обміну кращих практик транскордонних відеоконференцій у сфері правосуддя в державах-членах ЄС та ЄС» [159, с. 1–5]. Вона спрямована на покращення вже існуючої у ЄС системи електронного правосуддя. Портал електронного правосуддя містить інформацію усіма державними мовами про використання обладнання у судових залах для відеоконференцій у транскордонних провадженням (cross-border cases). Така рекомендація містить заклики організаційного та технічного характеру.

2. Рекомендацію Європейської Комісії від 27 листопада 2013 р. про процесуальні гарантії вразливих підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні [44, с. 8–10]. Її метою є заохочення держав- членів ЄС посилити певні процесуальні права підозрюваних та обвинувачених, які не здатні усвідомлювати та повною мірою брати участь у кримінальному провадженні через вік чи психічний стан. Окрім загальних процесуальних прав, таких як право на інформацію, правову допомогу, приватність та інші, рекомендація у главі 3 закріплює презумпцію вразливості. Ця презумпція

передбачає обов'язок держав-членів передбачити вразливість осіб, особливо тих, у кого наявні серйозні психологічні, інтелектуальні, фізичні або сенсорні відхилення, психічні захворювання або когнітивні розлади, які заважають їм усвідомлювати суть і брати активну участь у кримінальному провадженні.

3. Рекомендацію Європейської Комісії від 27 листопада 2013 р. про право на правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні [43, с. 11–14]. Ця рекомендація корелює із директивою № 2013/48/ЄС про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі, і про спілкуванняз третіми особами та консульськими співробітниками при утриманні під вартою та не може їй суперечити. Ця рекомендація містить положення про критерії визначення фінансового стану особи, а також критерії забезпечення інтересів правосуддя для визначення доцільності надання особі безоплатної правової допомоги. Окрім цього, глава 3 регламентує питання ефективностіта якості правової допомоги, встановлюючи рекомендації щодо акредитаціїта тренінгів осіб, які надають правову допомогу у кримінальному провадженні.

Таким чином, за допомогою джерел вторинного законодавства європейські інституції приймають правові акти, які породжують різні зобов'язання для держав-членів і мають перевагу над національним законодавством. Це очевидно також із природи правового порядку ЄС, якому держави-члени ЄС передали частину свого суверенітету в певних сферах.

Рамкові рішення (Framework decisions)

Оскільки основні риси рамкових рішень уже проаналізовані, вважаємо за доцільне перелічити рамкові рішення в сфері кримінального процесу, які наразі чинні:

1. Рамкове рішення № 2002/584/ПВД Ради ЄС про європейський ордер на арешт та процедуру видачі осіб між державами-членами [66, с. 1–20], яке було змінене та доповнене Рамковим рішенням № 2009/299/ПВД від 26 лютого 2009 р. [77, с. 24–36].

2. Рамкове рішення № 2002/465/ПВД від 13 лютого 2002 року про об’єднані слідчі групи (бригади) [81, с. 1–3].

3. Рамкове рішення № 2005/212/ПВД від 24 лютого 2005 року про конфіскацію засобів вчинення злочину, доходів і майна, отриманих унаслідок злочинної діяльності [70, с. 49–51].

4. Рамкове рішення № 2008/675/ПВД від 24 липня 2008 року про врахування засуджень, які були у держава-членах ЄС у ході кримінального провадження [72, с. 32–34].

5. Рамкове рішення № 2008/909/ПВД від 27 листопада 2008 року про застосування принципу взаємного визнання судових рішень про призначення покарання у вигляді позбавлення волі або заходів, пов’язаних із позбавленням волі з метою їх реалізації у ЄС [74, с. 27–46].

6. Рамкове рішення № 2009/315/ПВД від 26 лютого 2009 року про організацію та зміст обміну інформацією, отриманою з відомостей про судимості між державами-членами [78, с. 23–32].

7. Рамкове рішення № 2009/829/ПВД від 23 жовтня 2009 року про застосування між державами-членами ЄС принципу взаємного визнання рішень про наглядові заходи як альтернативи тимчасовому затриманню [79, с. 20–40].

8. Рамкове рішення № 2009/948/ПВД від 30 листопада 2009 року про запобігання та вирішення конфліктів про юрисдикцію у кримінальному провадженні [80, с. 42–47].

9. Рамкове рішення № 2008/976/ПВД від 16 грудня 2008 року про європейську судову мережу [56, с. 130–134].

10. Рамкове рішення № 2003/335/ПВД від 8 травня 2003 року про розслідування та обвинувачення у геноциді, злочинах проти людства та воєнних злочинах [55, с. 12–14].

11. Рамкове рішення № 2006/783/ПВД від 6 жовтня 2006 року про застосування принципу взаємного визнання до ордерів на конфіскацію [71,с. 59–78], яке було змінене та доповнене Рамковим рішенням № 2009/299/ПВД від 26 лютого 2009 р. [77, с. 24–36].

Крім перелічених у ст. 288 ДФЄС актів, існують й інші необов'язкові інструменти ЄС, що є поширеними у праві ЄС. Йдеться, зокрема, про повідомлення, резолюції, програми, білі та зелені книги, стратегії. Сукупність цих нетипових актів права ЄС на доктринальному рівні називають «м'яким правом» [112, с. 68].

Не можна залишити поза увагою такі важливі програмні документи ЄС,як зелені книги та дорожні карти.

Зелені книги (Green Papers) – це документи Європейської Комісії, що розроблені для стимулювання обговорення певних тем на європейському рівні. Вони пропонують відповідним суб'єктам брати участь у спільних консультаціях та дискусіях на основі пропозицій, що у них закріплені [330, с. 150]. Прикладами зелених книг, які безпосередньо чи опосередковано стосуються кримінального процесуального права, є:

1. Зелена книга «Відшкодування шкоди потерпілим» 2001 р. [123].
2. Зелена книга про процесуальні гарантії підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні ЄС 2003 р. [119].
3. Зелена книга про взаємне визнання обмежувальних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, 2004 р. [124].
4. Зелена книга про отримання доказів у кримінальному провадженні та забезпечення їх допустимості 2009 р. [120].
5. Зелена книга про застосування законодавства ЄС у сфері кримінального правосуддя щодо затримання 2011 р. [122].

Ураховуючи те, що у процесах гармонізації законодавства виникають певні труднощі, європейський законодавець застосовує такий формат співробітництва, як дорожні карти. Це довгострокові програми гармонізації кримінального процесуального законодавства. Очевидно, що вони не є джерелом права Європейського Союзу, однак окреслюють загальні напрямки розвитку європейського права.

РОЗДІЛ 2
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ ПРАВА ЄС

2.1. Законодавче регулювання в ЄС інституту забезпечення прав осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування

Система кримінальної юстиції ЄС останнім десятиліттям зазнала глибинних змін і досягла значного прогресу. Ці зміни були спрямовані на розвиток принципів взаємного визнання та взаємної довіри, шляхом установлення взаємозв'язків між різними кримінальними процесуальними системами держав-членів ЄС. У кримінальній процесуальній сфері взаємна довіра між державами-членами ЄС не може існувати без установлення мінімальних стандартів захисту прав підозрюваних, обвинувачених, потерпілих у межах Європейського Співтовариства.

На європейському рівні основоположними документами, які регламентують процесуальні права осіб, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [294] і Хартія основних прав Європейського Союзу [351].

Норми цих актів у подальшому деталізовані та інтерпретовані прецедентною практикою ЄСПЛ. Практика ЄСПЛ перетворила Конвенцію на живий механізм; вона розширила закріплені в ній права й застосувала їх до ситуацій, які не можна було передбачити на час їх прийняття [246, с. 12].

У 2004 р. Європейська Комісія запропонувала Рамкове рішення про процесуальні права у кримінальному провадженні у ЄС [160], однак не вдалося досягти одностайності у процесі її прийняття, тому і її не було прийнято.

Справжнім «проривом» у еволюції процесуальних прав осіб стало прийняття Дорожньої карти у формі Резолюції Ради Європи 30 вересня 2009 року щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених у

кримінальному процесі [182] (аналіз якої здійснено у розділі 1 роботи). Цей документ передував більшості директив ЄС, які були спрямовані на гармонізацію кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС. Годиться зауважити, що рівень захисту прав учасників кримінального провадження держав-членів ЄС не може бути нижчий від міжнародних та європейський стандартів. Водночас держави-члени ЄС у своєму національному законодавстві можуть передбачити і вищий рівень захисту прав учасників кримінального провадження.

На основі цієї Дорожньої карти було прийнято директиви, які регламентували окремі процесуальні права осіб у кримінальному провадженні. Доктринальний аналіз основних положень директив буде здійснено в подальшому.

Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному праві ЄС. Про важливість права на переклад неодноразово наголошувалося у міжнародних конвенціях, зокрема ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [307] та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [294] гарантують кожному обвинуваченому у вчиненні кримінального правопорушення безоплатну допомогу перекладача, якщо він не розуміє мову, що застосовується в суді, або не говорить нею.

У лютому 2003 року було прийнято Зелену книгу про процесуальні гарантії підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні ЄС [119].

Відповідно до цієї Зеленої книги, держави-члени ЄС зобов'язувалися створити систему навчання та сертифікації перекладачів юридичної термінології, подальше підвищення їх кваліфікації, систему моніторингу та контролю якості перекладу, запровадити норми професійної етики перекладача. Реакція Європейської Спільноти на цю Зелену книгу була досить неоднозначна: Європейський Парламент і деякі неурядові організації («Amnesty International») схвально сприйняли таку ініціативу. Натомість

деякі держави-члени ЄС дещо скептично та негативно поставилися до цього, вважаючи, що питання, зазначені у Зеленій книзі, повинні належати виключно до прерогативи національного законодавства держав-членів ЄС. Вони також відчували, що це може спричинити небажану на той момент гармонізацію кримінального процесуального законодавства [132, с. 79].

Однак Комісія ЄС представила Пропозицію до Рамкового рішення щодо окремих процесуальних прав у кримінальному провадженні ЄС у 2004 році [160]. Ця пропозиція містила аналогічний «комплексний» підхід, які у Зеленій книзі, та була спрямована на встановлення мінімальних стандартіву п'яти сферах. Щодо юридичного перекладу, то Пропозиція містила базові положення про те, що «переклад повинен бути безкоштовним для підозрюваних, обвинувачених», а також те, що «переклад повинен надаватися без необґрунтованих зволікань». Також ця Пропозиція передбачала безкоштовний переклад документів, які підозрюваному чи обвинуваченому «необхідно розуміти для здійснення справедливого кримінального провадження».

20 жовтня 2010 року була прийнята Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2010/64/ЄС про право на переклад у кримінальному процесі [94]. Ця Директива встановлює єдині правила у сфері гармонізації права на переклад підозрюваних та обвинувачених у всіх країнах-членах ЄС.

Важко переоцінити значення цієї Директиви, адже саме вона була першою Директивою після укладення Лісабонського договору, першою Директивою у сфері кримінального правосуддя (до цього часу існували лише рамкові рішення, які регулювали кримінально-процесуальні відносини). З цього приводу слушною видається заувага зарубіжних науковців про те, що саме з Директиви 2010/64 «розпочалася нова сторінка в усвідомленні ЄС важливості прав підозрюваних та обвинувачених» [116, с. 27].

Опитування довели, що до прийняття цієї Директиви в більшості європейських держав дуже мало процесуальних документів систематично перекладалися в письмовій формі за кошти держави в інтересах

підозрюваного, обвинуваченого [13, с. 44].

Аналізуючи сферу дії Директиви, варто зазначити, що право на переклад гарантується у кримінальних провадженнях, а також під час виконання європейського ордера на арешт. Указана директива гарантує право на переклад лише підозрюваним та обвинуваченим, а право на переклад потерпілим гарантується Директивою Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 року про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину [99].

Важливим питанням є момент виникнення в особи права на переклад, оскільки прецедентна практика ЄСПЛ свідчить про численні порушення у реалізації права на переклад і ненадання особі перекладача на початкових стадіях процесу [41]. Директива врегульовує це питання, вказуючи, що право на переклад виникає з моменту, коли особа дізналася від компетентних органів держави-члена ЄС шляхом офіційного повідомлення або іншим чином про те, що вона підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення до завершення провадження, під яким варто розуміти остаточне вирішення питання про те, чи особа вчинила злочин (винесення вироку або вирішення апеляційної скарги).

Особливістю Директиви про право на переклад у кримінальному провадженні є диференціація перекладу на письмовий та усний, а також установлення окремих гарантій для кожного із цих видів перекладу. Країни-члени ЄС повинні гарантувати підозрюваним та обвинуваченим, які не володіють мовою судочинства, негайне надання усного перекладу під час усіх стадій кримінального провадження, зокрема під час допиту на стадії досудового розслідування [282, с. 370].

Щодо письмового перекладу, то Директива передбачає обов’язок держав-членів ЄС у розумний строк забезпечити переклад усіх важливих письмових документів, необхідних для реалізації підозрюваними та обвинуваченими їхнього права на захист і забезпечення справедливості кримінального провадження. Очевидно, що поняття «важливі документи» є

оціночною категорією. Директива передбачає, що компетентні органи у кожному конкретному випадку повинні вирішувати, чи певний документ слід вважати важливим у цьому кримінальному провадженні. Втім, така позиція європейського законодавця не позбавляє підозрюваного, обвинуваченого або їхніх захисників права подавати клопотання про переклад і інших процесуальних документів, що є важливою гарантією права особи на переклад у кримінальному провадженні.

Такі документи, як рішення про позбавлення особи свободи (очевидно, що йдеться про рішення про застосування запобіжного заходу, рішення про продовження застосування запобіжного заходу), обвинувальний акт і вирок суду, підлягають обов'язковому перекладу. Щодо перекладу інших процесуальних документів, то клопотати про їх переклад може підозрюваний, обвинувачений або ж його захисник, а остаточне рішення про переклад таких документів приймає компетентний орган. М. Фінгас вважає такий підхід раціональним, оскільки він дає зможу мінімізувати ймовірні ризики «затягування справи» стороною захисту [114, с. 176]. Слід погодитисяіз такою думкою, адже наділення компетентного органу дискрецією у виборі інших процесуальних документів, які підлягатимуть перекладу, забезпечить дотримання розумних строків кримінального провадження.

Комісія в оцінюванні імплементації норм цієї Директиви у національне кримінальне процесуальне законодавство держав-членів ЄС зазначила, що більшість держав закріпили перелік документів, які підлягають обов'язковому перекладу. В більшості випадків цей перелік є орієнтовним та не виключає можливості перекладу інших процесуальних документів. Попри те, у декількох державах-членах ЄС імплементацію цієї норми слід вважати незадовільною, оскільки в їхньому національному законодавстві закріплений обов'язок перекладати лише деякі частини обвинувального акта та не передбачено обов'язковий переклад усіх документів про позбавлення особи свободи [180].

Ч. 1 ст. 5 Директиви покладає спеціальний обов'язок на держав-членів

ЄС: вони повинні вжити конкретних заходів для забезпечення якісного перекладу у кримінальному провадженні. Тому важливо, щоби перекладачі були професіоналами та мали відповідну кваліфікацію. Вважаємо, що закріплення поняття «якість» (quality) на противагу поняттю «відповідність» (adequacy), яке зазвичай використовував ЄСПЛ, є одним із найбільших досягнень директиви, оскільки передбачає вищий стандарт права на переклад.

Прогресивним видається положення Директиви про так званий дистанційний переклад. Ч. 6 ст. 2 передбачає, що у випадках доцільності можуть застосовуватися технології комунікації, як-от відеоконференція, телефон та Інтернет, доки не виникне потреба у фізичній присутності перекладача, щоб забезпечити справедливість кримінального провадження. Під поняттям «дистанційний переклад» варто розуміти переклад, що здійснюється за умов знаходження перекладача та спікера у різних приміщеннях [193, с. 221].

Застосування дистанційного перекладу у кримінальному провадженні містить як позитивні, так і негативні аспекти. До переваг застосування такого виду перекладу у кримінальному провадженні можна віднести процесуальну економію. Слушною видається думка про те, що використання сучасних технологій в кримінальному процесі дає змогу підвищити ефективність використання часу, фінансових і людських ресурсів, збільшити кількість розглянутих проваджень за певний проміжок часу [310, с. 309]. Однак для застосування дистанційного перекладу необхідно, щоб усі зали судових засідань були обладнані відповідними технічними засобами, а у перекладача були навички та досвід саме такого виду перекладу. Окрім цього, технічні засобі повинні бути ефективними та забезпечувати безперебійне звучання, враховуючи схильність учасників кримінального провадження до швидкого говоріння. З уваги на зазначене, виникає сумнів у тому, чи може такий дистанційний переклад забезпечити принцип справедливості кримінального провадження, яким так часто оперує європейський законодавець? Очевидно, що ні. Ймовірно, що судові рішення у кримінальних провадженнях із

застосуванням такого виду перекладу підлягатимуть апеляційному оскарженню на підставі неякісного перекладу. Тому державам-членам ЄС необхідно врахувати всі ці ймовірні наслідки, імплементуючи норми цієї Директиви.

Таким чином, на основі аналізу норм директиви можна погодитися із М. Гулізом, який вважає цю Директиву «без сумніву, найбільш амбітною серед директив, які були прийняті згодом, оскільки вона не обмежується лише кодифікацією прецедентної практики ЄСПЛ щодо ст. 5 та ст. 6 Конвенції, а сягає далеко за межі стандартів Страсбурга» [116, с. 28].

Забезпечення права на отримання інформації про процесуальні права у кримінальному провадженні. Аналіз закріплення права на інформацію у кримінальному процесуальному законодавстві європейських держав дає змогу зробити висновок, що існувала значна відмінність у регламентації та реалізації цього права серед держав-членів ЄС. Деякі країни забезпечують право на інформацію у письмовому вигляді, інші – в усному, а у ще інших країнах відсутній інститут забезпечення інформацією про процесуальні права у кримінальному судочинстві.

Враховуючи такі значні розбіжності у підходах до визначення та гарантування права на інформацію у європейських державах, потреба прийняття законодавчого акта, який би на європейському рівні закріпив мінімальні стандарти прав підозрюваних та обвинувачених на інформацію у кримінальному процесі, не може викликати сумнівів [285, с. 196].

Право на інформацію має подвійну правову природу: з одного боку, воно походить із загальних конституційних традицій держав-членів ЄС, з іншого, – це право перебуває у межах усезагальної концепції права на захист, передбаченого у ст. 48 §2 Хартії основних прав Європейського Союзу. Її положення та положення Директиви № 2012/13/ЄС від 22.05.2012 про право на отримання інформації в кримінальному провадженні [98] відображають відповідне право бути поінформованим, яке очевидне зі ст. 5 та ст. 6

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [294].

Предметом регулювання Директиви є правила стосовно забезпечення права підозрюваних та обвинувачених на інформацію про їхні права у кримінальному провадженні, а також про пред'явлені обвинувачення. Директива також установлює правила стосовно права осіб, щодо якого видано європейський ордер на арешт на інформацію про їхні процесуальні права.

Аналіз положень Директиви дає змогу зробити висновок, що право на інформацію охоплює такі права:

– право підозрюваного та обвинуваченого бути поінформованим про їхні процесуальні права та гарантії;

– право бути поінформованим про зміст обвинувачення;

– право мати доступ до матеріалів справи [267, с. 221].

Ефективне здійснення захисту у кримінальному провадженні передбачає, що підозрюваного або обвинуваченого негайно повідомляютьпро його процесуальні права. Важливим є момент виникнення в особи права бути поінформованим про свої процесуальні права. Згідно зі ст. 2 Директиви, це право в особи виникає з моменту, коли особі стало відомо від компетентних державних органів, що вони підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно, право бути поінформованим не прив'язується до офіційного повідомлення про підозру або обвинувачення органами досудового розслідування. Отож, термін «підозрюваний» варто розуміти у широкому контексті, як будь-яку особу, стосовно якої існують певні підозри у вчиненні злочину, однак, яка щене є суб'єктом кримінального переслідування [168, с. 85].

Ключовим положенням Директиви є ст. 3, яка встановлює обов'язок держав-членів негайно надавати підозрюваним та обвинуваченим інформацію, відповідно до національного кримінального процесуального законодавства, стосовно таких прав:

– на доступ до адвоката;

– на отримання безоплатної правової допомоги;

– знати, в чому особа обвинувачується;

– на усний та письмовий переклад;

– зберігати мовчання.

Інформація про означені права повинна бути надана особі в усній або письмовій формі, простою та зрозумілою мовою, із урахуванням особливих потреб підозрюваних та обвинувачених.

Директива передбачає додаткову гарантію для підозрюваних, які затримані чи тримаються під вартою, у вигляді вручення пам'ятки про права або так званої «декларації прав» (англ. – «letter of rights», франц. – «déclaration de droits»). Цей документ повинен містити письмову інформацію про процесуальні права підозрюваних чи обвинувачених, а саме:

– право на доступ до матеріалів провадження;

– право повідомити про затримання особи працівника консульської служби чи іншу особу;

– право на невідкладну медичну допомогу;

– право на інформацію про максимальну кількість годин чи днів, упродовж яких підозрюваний чи обвинувачений може бути позбавлений свободи перед тим, як постане перед судом.

Окрім зазначених прав, «декларація прав» повинна містити основну інформацію про можливість оскарження затримання відповідно до національної процедури, про право перевірки законності затримання, а також подавати клопотання про тимчасове звільнення.

У науковій літературі була висловлена пропозиція про те, що необхідно встановити обов'язок для держав-членів ЄС надавати інформацію підозрюваним, обвинуваченим як в усній, так і у письмовій формі, простою мовою, незалежно від того, чи особа тримається під вартою [184]. Підтримуємо таку пропозицію та вважаємо, що це дасть змогу забезпечити високий рівень поінформованості особи про її права та уникнути можливих зловживань.

У додатку А до Директиви міститься орієнтовний зразок цієї

«декларації прав», із зазначенням усіх перелічених гарантій. Особа має право зберігати цей документ упродовж усього часу позбавлення їїсвободи.

Ст. 6 Директиви закріплює правове регулювання права підозрюваного чи обвинуваченого бути поінформованим про кримінальне правопорушення, у якому вони підозрюються чи обвинувачуються. Така інформація повинна бути надана невідкладно та у обсязі, достатньому для забезпечення справедливості провадження та ефективної реалізації права на захист.

У науковій літературі висловлювалася точка зору про те, що у розумінні Директиви ця інформація доволі широка та розпливчаста [2, с. 45]. Ймовірно, що відсутність чітких вимог призведе до прийняття державами- членами ЄС різних стандартів під час імплементації окресленої норми. Утім, це цілком раціонально, оскільки Директиви мають на меті встановлення мінімальних стандартів у сфері кримінального судочинства, надаючи державам-членам ЄС дискрецію у встановленні вищих стандартів, ніж ті, що передбачені директивами.

Також у Директиві немає вказівки на точний час, упродовж якого осіб потрібно повідомляти про їхні права. Очевидно, що поняття «невідкладно» є оціночною категорією. Отож, варто розглянути п. 19 та п. 28 преамбули Директиви, які говорять про те, що поняття «невідкладно» у контексті інформування осіб про обвинувачення слід розуміти як таке, що повинно бути здійснено принаймні до першого допиту підозрюваного чи обвинуваченого органами поліції чи іншими органами досудового розслідування.

Водночас Директива встановлює норму, що під час подання до суду обвинувального акта необхідно надавати детальну інформацію про зміст обвинувачення, зокрема правову кваліфікацію діяння та форму співучасті. Тобто при інформуванні особи на стадії досудового розслідування інформація містить дані фактичного характеру, а під час інформування на більш пізніх стадіях кримінального провадження інформація містить дані як фактичного, так і правового характеру. Можна зробити висновок, що вимога щодо кількості наданої особам інформації зростає відповідно до розвитку

кримінального провадження та переходу на іншу стадію судочинства.

Дуже часто, повідомляючи особі про обвинувачення або причини арешту, компетентні органи державної влади обмежуються лише зазначенням відповідних положень кримінального законодавства, використовуючи спеціальну юридичну термінологію, та не зазначають дані фактичного характеру. Окрім цього, трапляються випадки, коли підозрювані, обвинувачені отримують інформацію про зміст обвинувачення після певної затримки, а особи, позбавлені свободи, отримують інформацію про причини взяття під варту через певний проміжок часу [184, с. 13]. Це створює певні перешкоди для ефективної реалізації права на захист.

Третім базовим правом є право особи мати доступ до матеріалів кримінального провадження, регламентоване ст. 7 Директиви. Матеріали, які стосуються кримінального провадження і є у розпорядженні компетентних органів державної влади, які необхідні для оскарженнязаконності затримання чи арешту, відповідно до національного законодавства повинні надаватися затриманій чи арештованій особі або їхнім захисникам на будь-якій стадії кримінального провадження. Доступ повинен надаватися цим особам до всієї доказової бази, яка є у розпорядженні компетентних органів державної влади, незалежно від того,чи це обвинувальні, чи виправдувальні докази, щоб забезпечити справедливість кримінального провадження та реалізацію права особи на захист. Такий доступ повинен бути наданий вчасно, однак найпізніше – під час направлення обвинувального акта в суд.

Варто зазначити, що згадане право особи на доступ до матеріалів кримінального провадження не має абсолютного характеру. Адже п. 4 ст. 7 Директиви дозволяє державам-членам відмовити у доступі до певних матеріалів кримінального провадження у таких випадках: створення загрози життю чи основоположним правам іншої особи, а також якщо така відмова є суворо необхідною для забезпечення публічних інтересів, у тих випадках, коли надання доступу до матеріалів може вплинути на досудове розслідування або завдати значної шкоди національній безпеці держав- членів ЄС.

Аналогічної позиції дотримується і ЄСПЛ, вважаючи, що обмеження права на доступ до матеріалів кримінального провадження є допустимим відповідно до ст. 6 Конвенції у тих випадках, коли це «суворо необхідно» [36].

Отже, аналізуючи закріплення права на інформацію у державах-членах ЄС, можна дійти висновку про наявність певних розбіжностей у підходах до визначення та гарантування права на інформацію. Це зумовило потребу прийняття законодавчого акта, який би на європейському рівні закріпив мінімальні стандарти прав підозрюваних та обвинувачених на інформацію у кримінальному процесі. Ним стала Директива № 2012/13/ЄС від 22.05.2012 про право на отримання інформації в кримінальному провадженні.

Важливою є норма Директиви, яка передбачає гарантію для підозрюваних, які затримані чи тримаються під вартою, у вигляді вручення пам'ятки про права, яка повинна містити інформацію про право на доступ до матеріалів провадження; право повідомити про затримання особи працівника консульської служби чи іншу особу; право на невідкладну медичну допомогу; право на інформацію про максимальну кількість годин чи днів, упродовж яких підозрюваний чи обвинувачений може бути позбавлений свободи перед тим, як постане перед судом.

2.2. Мінімальні стандарти захисту прав потерпілих в законодавстві ЄС

Захист прав потерпілих у кримінальному провадженні разом із розшуком і покаранням винних осіб було одним із ключових питань політики Європейського Союзу впродовж останніх десятиліть.

Утім, нормативно-правового акта, який би закріплював мінімальні стандарти прав потерпілих від злочинних дій, так і не було. Тому з метою встановлення комплексного підходу до вирішення окресленої проблеми та забезпечення мінімальних стандартів захисту прав потерпілих у кримінальному провадженні у 2001 році Європейським Парламентом і Радою

було прийнято Рамкове рішення про статус потерпілих у кримінальному процесі № 2001/220/ПВД [62].

Як слушно зазначає А. Пембертон, це Рамкове рішення було першим імперативним документом міжнародного рівня, який стосувався захисту прав потерпілих [125, с. 43]. Це рішення вперше на рівні ЄС закріпило визначення поняття «потерпілий» в широкому значенні, під яким розуміли фізичну особу, якій спричинено моральну чи матеріальну шкоду, зокрема фізичні ушкодження, дією чи бездіяльністю внаслідок порушення кримінального законодавства країн-членів ЄС.

Одним із найсуттєвіших недоліків цього рішення було те, що воно не мало прямої дії на території держав-членів ЄС. Тобто на це рішення не можна було посилатися, захищаючи права потерпілих у національних судах країн-членів ЄС. Попри те, варто згадати про «справу Пупіно» [28], з якої зрозуміло, що Рамкове рішення все-таки має певний «непрямий» вплив на національне законодавство країн-членів, оскільки суди зобов'язуються тлумачити законодавство відповідно до норм права ЄС, зокрема і рамкових рішень.

У зв'язку з цим Європейською Комісією була розроблена і видана в 2001 році Зелена книга «Відшкодування шкоди потерпілим» [123]. Новелою цієї Книги було те, що вона виокремлювала види потерпілих і диференціювала шкоду, заподіяну їм унаслідок злочинного посягання.

Так, у ній виокремлюється 3 категорії потерпілих, які мають право на одержання компенсації:

– безпосередні потерпілі (особи, які зазнали шкоди внаслідок злочинного діяння);

– опосередковані потерпілі (члени сім'ї безпосередньо потерпілої особи. Цікаво, що цю компенсацію можуть отримувати також і колишні чоловік чи дружина, які отримують аліменти, та непрацездатні батьки потерпілого);

– випадкові потерпілі (особи, які допомагали безпосередньому

потерпілому чи правоохоронним органам запобігти вчиненню злочину).

У Зеленій книзі підкреслювалася необхідність гармонізації законодавства в сфері захисту прав потерпілих з метою мінімізації нерівних умов виплати їм компенсації, які пов'язані із різним законодавством країн-членів. І постає логічне запитання: наскільки тісною повинна бути гармонізація в цій сфері та чи можливо уніфікувати розмір виплати цієї суми в усіх країнах-членах ЄС?

Звісно, що ні, оскільки держави-члени ЄС є неоднорідними в соціально-економічному розвитку і сума компенсації не підлягає уніфікації [272, с. 125]. На це вказувала і Комісія у п. 5.1 Зеленої книги, де такожйдеться про те, що Комісія не ставить собі за мету тотальну гармонізацію, а радше встановлення єдиних стандартів і правил виплати компенсації потерпілим особам.

Наступним кроком у еволюції розвитку інституту захисту прав потерпілих у кримінальному провадженні було прийняття Директиви 2004/80/ЄС від 29 квітня 2004 року про компенсацію потерпілим від злочину [60].

Її метою було забезпечення того, що кожна держава-член ЄС мала відповідні національні компенсаційні процедури для потерпілих від злочину.

Ще одним кроком у розширенні прав потерпілих було прийняття Дорожньої карти про посилення прав потерпілих у кримінальному процесі від 10 липня 2011 року [181].

Цей документ передбачав конкретні заходи, які необхідно виконати для того, щоб досягнути цілей цієї Дорожньої карти. Основні її цілі спрямовані на зміцнення та захист прав потерпілих у кримінальному провадженні.

Тому захід А Дорожньої карти про посилення прав потерпілих у кримінальному процесі від 10 липня 2011 року передбачав видання директиви, яка замінила б Рамкове рішення про статус потерпілих у кримінальному процесі № 2001/220/ПВД. Причиною цього було те, що виникала об'єктивна необхідність переглянути та доповнити його положення, оскільки минуло

більше, ніж 10 років з його прийняття. Тому Комісія 18 травня 2011 р. представила проект директиви про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину [163].

Необхідність прийняття нового законодавчого акта не може і викликати сумнівів, оскільки наявний рівень законодавчого регулювання ЄС не забезпечував належної гарантії прав потерпілих. Зокрема, законодавствоне містило конкретних заходів із реалізації передбачених гарантій, прямих зобов'язань і майже не застосовувалося державами.

Після тривалого обговорення проекту нового законодавчого акта було прийнято Директиву Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 р. [99] про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину, яка прийшла на заміну Рамковому рішенню 2001/220/ПВД.

Варто погодитися з І. Андролакісом про те, що цей комплексний документ повинен сприяти належному поводженню з потерпілими у кримінальному провадженні, забезпечуючи їхнє право на повагу до людської гідності, а також професійний та індивідуальний підхід. Окрім цього, його метою є надання потерпілим необхідної підтримки, щоб вони були здатні подолати емоційні труднощі та юридичні формальності, могли брати участь у кримінальному провадженні, отримуючи весь необхідний обсяг інформації та розуміючи її, а також були захищені упродовж досудового розслідування та судового розгляду [4, с. 111].

Відстежуючи еволюцію законодавства ЄС у сфері захисту потерпілих, можна дійти висновку, що Директива 2012 року розглядала поняття «потерпілий» у новому ширшому контексті. Окрім визначення, яке містилося у Рамковому рішенні 2001 року, потерпілими вважалися також особи, які спільно проживають на постійній і тривалій основі та розділяють побут із потерпілим. Цікавим є те, що Директива надає можливість державам на власний розсуд установлювати у національному законодавстві обмеження з приводу кількості родичів потерпілих, які можуть одержувати компенсацію.

Одним із найбільших досягнень цієї директиви є змінення «фокусу уваги» на потерпілого, оскільки він тепер стає центральною фігурою у кримінальному судочинстві. До цього більшість держав-членів ЄС зосереджувалися на ролі прокурора, судді та інтересів держави у кримінальному провадженні загалом [207, с. 12].

Глави 2, 3 та 4 Директиви закріплюють низку важливих гарантій прав потерпілих. Пропонуємо їх розділити на 3 великі групи: загальні права потерпілих, процесуальні права та гарантії, які спрямовані на захист потерпілих. Серед першої категорії прав варто виокремити право на першочергове одержання необхідної інформації про хід провадження від державних органів. Як указують деякі науковці [217, с. 133], закріплення такого важливого права дасть змогу частково усунути негативні наслідки скоєння злочину для потерпілого та збільшити довіру до правоохоронних органів.

Доволі цікавим видається право потерпілих, закріплене у ст. 3 директиви, – розуміти та бути зрозумілим. Держави-члени повинні вживати заходів для того, щоб допомагати потерпілим розуміти та бути зрозумілими з першого контакту та під час подальших взаємодій з компетентними органами у кримінальному провадженні, зокрема тоді, коли їм надається певна інформація від компетентних органів. Спілкування з потерпілими повинно здійснюватися простою, зрозумілою для них мовою, незалежно від того, у якій формі здійснюється це спілкування (усно чи письмово). Під час такого спілкування необхідно враховувати особистісні характеристики потерпілого, зокрема і певні розумові відхилення, які можуть впливати на їхню здатність сприймати та розуміти інформацію. В цьому контексті варто погодитися із зарубіжними науковцями [115, с. 87], які пропонують запровадити спеціальні тренінги та навчання для посадовців різних інституцій, таких як поліцейських, прокурорів, суддів, які співпрацюватимуть із потерпілими.

Вважаємо за доцільне доповнити Директиву статтею такого змісту:

«Держави-члени повинні забезпечити загальне та спеціальне профільне навчання для службовців, які співпрацюють із потерпілими, з метою кращого

захисту їхніх прав і надання їм усієї необхідної інформації на неупередженій та професійній основі».

Також до категорії загальних прав потерпілих належить право одержувати підтвердження прийняття заяви про вчинення злочину щодо них, право одержувати інформацію про хід провадження. Директива встановлює певний обсяг інформації, який повинні отримувати потерпілі без необґрунтованої затримки з моменту їх першого контакту із компетентним органом. До означеної інформації належать такі дані:

– вид допомоги, яку вони можуть отримати, та від кого (інформацію про доступ до медичної допомоги, спеціалізованої допомоги, зокрема психологічної);

– процедура подання заяв щодо злочину;

– умови одержання захисту, зокрема конкретних заходів захисту;

– умови отримання правової допомоги, консультації або іншоїконсультації;

– умови отримання компенсації;

– умови отримання усного та письмового перекладу;

– процедура подання скарг у разі порушення їхніх правкомпетентними органами у цьому кримінальному провадженні;

– можливість застосування механізмів відновного правосуддя;

– передумови отримання можливого відшкодування у зв’язку з їхньоюучастю у кримінальному провадженні;

– контактні дані для комунікації щодо кримінального провадження.

Іншим важливим правом потерпілого, що належить до цієї групи, є право на усний та письмовий переклад. Потерпілі, які не розуміють мову відповідного провадження, повинні забезпечуватися за їх клопотанням безоплатно перекладачем, принаймні під час допиту компетентними органами, а також під час їхньої участі у судовому розгляді справи. Аналогічно потерпілим повинен надаватися безкоштовно переклад інформації, важливої для здійснення ними своїх процесуальних прав.

До процесуальних прав потерпілих належить право брати участь у кримінальному провадженні, право подавати докази, право на одержання правової допомоги, право на відшкодування коштів, витрачених унаслідок активної участі у судовому процесі, право на повернення майна відповідно до рішення компетентного органу, яке було вилучене в ході кримінального провадження. Варто зазначити, що у директиві зазначені лише процесуальні права потерпілих, а детальна процедура реалізації цих прав регулюється національним кримінальним процесуальним законодавством. Наприклад, у ч. 1 ст. 10 Директиви зазначено, що держави-члени повинні забезпечити потерпілим право бути вислуханим у судовому провадженні та право подавати докази. Водночас у ч. 2 цієї ж статті вказано, що процесуальніправила участі потерпілого у судовому провадженні та подання ним доказів повинні бути встановлені у національному законодавстві. Ці законодавчі конструкції із відсильними нормами до вітчизняного законодавства вбачаються правильними, оскільки метою директиви є забезпечення лише мінімальних стандартів захисту прав потерпілих.

До третьої категорії належить право на захист, яке передбачає, що держава-член повинна забезпечити заходи захисту потерпілих і членів їхніх сімей від повторного скоєння злочину, залякування, психологічного тиску тощо. Держави-члени зобов’язані встановити необхідні умови для уникнення контакту між потерпілим і членами його сім’ї із злочинцем під час кримінального провадження, за винятком випадків, коли цього вимагатиме провадження.

Заслуговує на увагу ст. 8 розділу 2 Директиви, яка передбачає створення конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і навіть деякий час після закінчення кримінального провадження. Такі служби можуть бути засновані як державні органи влади, так і функціонувати на недержавній громадській основі.

Основним завданням таких служб є забезпечення надання:

– інформації та консультацій з приводу одержання потерпілим компенсації та підготовка потерпілих до участі у судовому засіданні;

– інформації про хід провадження або скерування до необхідних спеціалістів чи служб підтримки потерпілих;

– психологічної підтримки;

– консультацій щодо фінансових та інших практичних питань.

Основним завданням таких служб є надання потерпілим притулку чи тимчасового житла з метою забезпечення їхньої безпеки чи з метою уникнення залякування потерпілих. Також такі служби особливу увагу приділяють потерпілим від злочинів, що посягають на статеву свободу, як-от зґвалтування чи сексуальне насильство.

З тексту директиви вбачається, що особлива увага надається потерпілим від окремих видів кримінальних правопорушень. У преамбулі директиви згадується про те, що потерпілі від тероризму, гендерно зумовленого насильства потребують особливої підтримки та захисту через високий ризик повторної віктимізації. Однак ця норма має лише декларативний характер. Саме тому цілком підтримуємо точку зору І. Русу про необхідність унесення змін у Директиву у вигляді окремих розділів, присвячених захисту потерпілих від окремих видів правопорушень [16, с. 82].

РОЗДІЛ 3
ГАРМОНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВАУКРАЇНИ ТА ЄС

3.1. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС зазнає перманентного розвитку та еволюціонує разом із розвитком суспільних відносин. Йдеться про максимальне закріплення та забезпечення прав учасників кримінального провадження, економічну та правову інтеграцію держав-членів ЄС, яка виявляється, зокрема, у спрощенні процедур поліцейського та судового співробітництва, трансформацію форм міжнародного співробітництва, яка поєднується з бурхливим науково-технічним прогресом, боротьбою з організованою злочинністю та забезпеченням безпеки у межах ЄС.

Саме це обумовлює окреслення певних векторів розвиткукримінального процесуального законодавства ЄС. Отож, можна виокремити такі тенденції його розвитку, як:

– гармонізація;
– диверсифікація;
– антропологізація;
– симпліфікація;
– діджитилізація;
– сек’ютеризація.

Гармонізація. У сучасному світі спостерігається тенденція до дедалі тіснішої взаємодії держав, яка знаходить свій прояв у сфері економіки, однак не оминає й інші сфери суспільного життя. Ця тенденція є закономірною та всеосяжною, охоплює різні сфери правового регулювання, має суттєвий вплив на правову ідеологію та юридичну практику окремих держав, визначає конфігурацію міжнародного правопорядку загалом [24, с. 3]. Сфера

кримінального правосуддя не стала винятком і також зазнає впливу певних інтеграційних тенденцій.

Однією з головних причин інтеграційних тенденцій у сфері кримінального правосуддя варто вважати транснаціональну злочинність. Боротьба зі злочинністю є одним із елементів політики ЄС у сфері простору свободи, безпеки та правосуддя. Слушною видається думка проте, що «сучасна злочинність не знає територіальних кордонів, і це зумовлює необхідність у більш тісній взаємодії держав у боротьбі проти неї» [31, с. 28].

Про таку тенденцію гармонізації науковці згадували у своїх дослідженнях неодноразово. Зокрема, О. В. Гончарук зазначає, що у ЄС чітко прослідковується тенденція до гармонізації національного законодавства держав-членів і створення єдиного уніфікованого механізму кримінально-правового регулювання у рамках ЄС [24, с. 67]. Із цього приводу О. М. Броневицька зауважує, що «у сучасному міжнародному співтоваристві спостерігається тенденція до зближення інтересів держав і розвитку міжнародних зв'язків між ними» [23, с. 3].

К. Нуотіо зазначає, що «гармонізація сама собою є гнучкою концепцією, яка має різні значення; найбільш типовим розумінням якої є зменшення відмінностей між правовими системами шляхом запровадження спільних рамок і політик» [15, с. 75]. Професор Хекер аргументує, що гармонізацію слід розуміти як зближення змісту кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм держав-членів відповідно до встановлених цілей ЄС [12, с. 83]. Таке зближення, як зазначається в європейській правовій доктрині, «є безумовно необхідним для належного функціонування механізмів судового співробітництва, особливо – взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах» [22, с. 242].

У науковій літературі гармонізацію класифікують на пряму, яка досягається шляхом конкретних інструментів, і непряму, до якої входить взаємне визнання судових рішень і прецедентна практика ЄСПЛ [14,

с. 83].

Зародження гармонізаційних процесів у законодавстві ЄС простежується ще в основоположних документах ЄС, а саме – у Маастрихтському та Амстердамському договорах, відповідно до яких держави-члени ЄС зобов'язувалися реалізовувати співробітництво у кримінально-правовій сфері, надавати правову допомогу в кримінальних справах. Подальші роки характеризувалися прийняттям ще декількох важливих актів у сфері співробітництва у кримінально-правовій сфері, одним із яких було Рамкове рішення Ради ЄС про європейський ордер на арешт і процедуру видачі осіб між державами-членами, прийняте 13червня 2002 року [66, с. 11–20]. Цим рішенням упроваджувався новий інструментарій кримінально-правового співробітництва – європейський ордер на арешт, який передбачав уніфіковану процедуру затримання та передачі іншою державою-членом розшукуваної особи для здійсненнякримінального переслідування або для виконання покарання чи заходів безпеки, пов'язаних із позбавленням волі.

Норми згаданого Рамкового рішення мали впровадитися в національне законодавство держав-членів для їх подальшої успішної реалізації. Раціональною видається думка про те, що запровадження інституту європейського ордера на арешт є яскравим підтвердженням активнихпроцесів гармонізації та уніфікації національного кримінального законодавства держав-членів ЄС із єдиними європейськими стандартами у механізмі кримінально-правового регулювання [24, с. 68].

Новий етап гармонізації кримінального процесуального законодавства настав із прийняттям Договору про функціонування Європейського Союзу [49, с. 47–290]. Ст. 82 цього Договору шляхом директив, прийнятих у спосіб загальної законодавчої процедури, надає можливість компетентним органам ЄС установлювати мінімальні правила, які повинні враховувати розбіжності між правовими системами та традиціями держав-членів ЄС. Ці правила стосуються:

1) взаємного визнання доказів між державами членами;

2) прав осіб у кримінальному процесі;

3) прав потерпілих від кримінального правопорушення;

4) будь-яких інших аспектів кримінального процесу, які визначені Радою заздалегідь в його рішенні, прийнятому одноголосно.

Означений підхід передусім спричинений *принципом субсидіарності*, який полягає в такому: в усіх випадках, коли досягнути цілей Союзу зусиллями лише окремих держав-членів неможливо, коли необхідно об'єднати дії всіх членів Союзу, то вирішення проблеми і реалізація дій стає справою самого Союзу [306, с. 80].

Ці мінімальні правила повинні бути своєрідним «мостом» між загальними принципами права та деталізованими національними положеннями держав-членів ЄС [14, с. 83]. Наявність норми про мінімальні стандарти щодо зближення кримінального процесуального законодавства ЄС свідчить про те, щоєвропейський законодавець має намір продовжувати та посилювати гармонізацію законодавства.

Однак гармонізація законодавства, зокрема кримінального процесуального, не є самоціллю. Її варто інтерпретувати функціонально. Вона слугує не для того, щоби лише знизити правову диференціацію між державами-членами ЄС, а й для того, щоб досягнути певної загальної політичної цілі, такої як «спільний європейський добробут». Утім, ця політична мета розроблена не для того, щоб просто вирішити проблеми в кримінально-правовій сфері, які виникають унаслідок скасування внутрішніх кордонів. Окрім цього, вона виконує значущу функцію для ЄС загалом, який з європейського економічного простору перетворився в «наднаціональний життєвий простір» [19, с. 44]. Саме тому гармонізація кримінального процесуального права є вираженням спільних цінностей держав-членів ЄС.

Наслідками гармонізаційного мейнстрімінгу стало прийняття станом на 2021 рік понад 10 директив Європейського Парламенту та Ради ЄС, які врегульовують окремі аспекти кримінального процесу.

Гармонізація, зближаючи правові системи, все-таки залишає у них певні

відмінні риси. Сутність гармонізації полягає у подоланні розбіжностей та мінімізації суперечностей у правових системах, що відбувається переважно на рівні принципів та ідей. Загальна мета гармонізації полягає у створенні уніфікованого правового середовища для всіх суб'єктів права, зокрема і для суб'єктів кримінального процесуального права [28, с. 173].

Саме тому, зважаючи на згадану особливість гармонізації кримінального процесуального законодавства ЄС, можна вирізнити ще одну його тенденцію. Йдеться про тенденцію диверсифікації законодавства. Очевидно, що у кожній державі національне кримінальне процесуальне законодавство відображає певні культурні, духовні, соціальні, історичні та правові традиції, політичний лад, рівень економічного розвитку. Національне регулювання кримінальних процесуальних відносин у кожній державі по-своєму унікальнета має право на самостійне існування. З уваги на зазначене, гармонізація, поважаючи ці правові традиції, залишає певну дискрецію («право вибору») для держав-членів ЄС. Урахування розбіжностей в сфері кримінального процесу є більш складним завданням через значну кількість цих розбіжностей у внутрішньому законодавстві держав-членів ЄС саме у процесуальній сфері. Прикладом дискреційності законодавства може бути Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих № 2012/29/ЄС від 25.10.2012 [99, с. 57–73]: закріплюючи дефініцію поняття «потерпілий», у документі вказано, що потерпілими вважаються і близькі родичі потерпілого.Ця норма директиви надає можливість державам на власний розсуд установлювати у національному законодавстві обмеження з приводу кількості родичів потерпілих, які можуть одержувати компенсацію.

Таким чином, директиви ЄС установлюють лише мінімальні стандарти кримінального процесу, які повинні були імплементовані та конкретизовані у національному законодавстві держав-членів.

Очевидно, що ця конкретизація норм у національному законодавстві буде варіюватися та відрізнятися, оскільки слід ураховувати різні правові

традиції держав-членів ЄС.

Тенденція антропологізації. Ця тенденція притаманна не лише законодавству ЄС, а й міжнародному. В другій половині XX ст. відчутно посилилась підтримка закріплення прав людини на всесвітньому рівні. Принципово нове розуміння прав людини започатковано з проголошення10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини. Слід погодитися із С. Нестеренком у тому, що права людини перетворилися із сутнісної ознаки західної, європейської цивілізації на універсальну цінність, яка визнається всім людством [31, с. 289].

У науковій літературі ця тенденція отримала назву «парадигма прав людини сучасного кримінального процесу» [11, с. 28]. Адже кримінальна юстиція покликанна захищати не лише публічні інтереси, а індивідуальні права людини.

Утвердження системи захисту прав людини в ЄС можна розглядати як складову розвитку наднаціональності інтеграційного об'єднання [348, с. 95].

На європейському рівні сформувалася своєрідна система захисту прав людини, яка представлена такими джерелами:

– національними правовим порядками та національними конституціями;

– КЗПЛ;

– первинним законодавством ЄС (ст. 6 Договору про Європейський Союзу та Хартія основних прав ЄС);

– вторинним законодавством ЄС (п. b ст. 82.2 Договору про Європейський Союз. Ця стаття регулює порядок видання мінімальних правил (директив), виданих у спосіб загальної законодавчої процедури. Ці правила можуть стосуватися, зокрема, і прав осіб у кримінальному провадженні);

– прецедентною практикою, яку вважають справжнім «двигуном» у забезпеченні прав людини [14, с. 68].

Водночас Л. Г. Фалалєєва зазначає, що система захисту прав людини в ЄС має трикомпонентну архітектуру, яка охоплює Хартію ЄС, КЗПЛ і загальні

принципи права ЄС, що ґрунтуються на спільних для держав-членів конституційних традиціях, а також положеннях Конвенції [348, с. 95]. Права та свободи, гарантовані КЗПЛ, не є теоретичними чи ілюзорними, а практичними та ефективними. Це зобов'язує держав забезпечити ефективний захист прав людини на національному рівні [138, с. 106].

Отже, у межах ЄС сформувалася багаторівнева система захисту прав людини.

Кримінальна процесуальна діяльність вимагає розумного та збалансованого поєднання гарантій прав особи в кримінальному процесі з гарантіями виконання органами, які здійснюють боротьбу зі злочинністю, покладених на них обов'язків. Зарубіжні науковці зауважували, що питання щодо забезпечення процесуальних прав осіб є доволі складним у сучасному європейському середовищі, котре характеризується розповсюдженням тероризму, який вимагає посилення співпраці поліцейських і судових органів держав-членів ЄС [14, с. 87].

Запровадження принципу взаємного визнання, який передбачає безпосереднє виконання запитів (ордерів) інших держав-членів ЄС, актуалізує проблематику дотримання прав людини у кримінальному процесі. Вдалою видається заувага про те, що безумовні або «у чистому вигляді» виконання запитів може поставити під загрозу права окремих осіб у кримінальному провадженні. Саме тому особливу увагу слід приділяти процесуальним правам і гарантіям осіб, залучених у співробітництві у кримінальних справах [10, с. 59].

Тенденцію антропологізації кримінального процесуального законодавства ЄС підтверджує те, що основний обсяг директив ЄС у сфері кримінального процесуального права спрямований на встановлення мінімальних прав учасників кримінального провадження [27, с. 217].

Однак, може виникати цілком логічне запитання: чи є потреба у директивному регулюванні цих прав, якщо вони гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, до якої приєдналися більшість

держав-членів ЄС, та у подальшому гармонізовані прецедентною практикою ЄСПЛ?

Відповідь на це питання можна знайти у п. 6 директиви № 2010/64/ ЄС про право на переклад у кримінальному провадженні [94, с. 1–7], у якій зазначено: «хоча всі держави-члени є сторонами Конвенції, досвід показує, що це не завжди може забезпечити достатній ступінь довіри до системи кримінального правосуддя іншої держави». Справді, численні рішення Суду проти деяких держав за порушення ними норм Конвенції свідчать про те, що належний рівень захисту прав учасників кримінального провадження ще не досягнутий. Окрім цього, на відміну від прецедентного права ЄСПЛ, законодавство ЄС (зокрема кримінальне процесуальне) наділене міцнішим і більш прямим механізмом реалізації його норм. Саме це зумовлює доцільність додаткового закріплення та гарантування прав учасників кримінального провадження у директивах Європейського Парламенту та Ради ЄС.

За національним законодавством залишається право розширення та розвитку прав людини, не зводячи їх лише до міжнародних чи європейських стандартів, які слід розглядати як нижчу межу, котру не можна переходити, а не вищу межу, до якої слід прагнути [33, с. 252].

Тенденція симпліфікації. Відомо, що одна з особливостей кримінального процесу – це наявність у ньому формальних вимог і процедур. Формальність є елементом кримінальної процесуальної форми, якщо вона реалізується учасником кримінального провадження у межах, визначених законом, а «надмірна формальність» – виявом формалізму, який у науковій літературі має негативне значення [26, с. 210] та негативні наслідки для кримінального процесу.

Простежуючи еволюцію розвитку різних інститутів кримінального процесуального права ЄС, можна дійти висновку, що європейський законодавець вітає симпліфікаційні тенденції у розвитку законодавства.

Поліцейське та судове співробітництво між державами-членами ЄС упродовж свого існування зазнало значних реформацій.

Нова концепція співробітництва поліцейських і судових органівдержав-членів ЄС спричинила суттєві зміни в сфері правової допомоги у кримінальних справах. Старим «зв'язкам» між центральними органами держав-членів прийшли на заміну «прямі контакти» правоохоронних органів. Найбільш промовисто ця тенденція прослідковується у впровадженні інституту європейського ордера. Представляючи цей інструмент європейський законодавець фактично передбачив можливість їх автоматичного виконання без будь-яких додаткових перевірок.

Окрім цього, про тенденцію спрощення свідчить відсутність вимоги про «подвійну криміналізацію діяння» (як це було при екстрадиції), зменшення кількості підстав для відмови у виконанні ордерів, уніфікована форма ордера (зазвичай така форма представлена додатком до відповідного правового акта, який встановлює правову основу конкретного ордера).

З тенденцією симпліфікації тісно пов'язана ще одна тенденція кримінального процесуального законодавства ЄС – діджиталізація. Науково-технічний прогрес, глобальна інформатизація сучасного суспільства та масштабне використання електронних засобів комунікації обумовлюють необхідність переходу органів кримінального судочинства на якісно новий рівень [30, с. 338].

Цікаво зауважити, що використання інформаційних технологій у державах-членах ЄС значно варіювалося: лише в 11 державах-членах застосування відеоконференції було можливе у всіх випадках (42%) від загальної кількості держав-членів ЄС, часткове використання – у 14 державах (54%), у одній державі воно було неможливим (4%) [19, с. 9].

Окрім цього, спалах пандемії Covid-19 перетворив використання інформаційних технологій на нагальну потребу та нову реальність кримінального судочинства. Ця ситуація призвела до посиленого використання засобів дистанційного спілкування як у судовомупроцесі (наприклад, для допиту свідків), так і для іншого спілкування (зокрема дослідження доказів) між суддями, прокурорами, адвокатами та іншими

суб'єктами, що сприяють функціонуванню системі правосуддя [86, с. 19].

Це відкрило шлях для нових ініціатив ЄС, спрямованих на розширення сфери використання різних технологій у судах і використання електронної інформації у кримінальному провадженні. У 2020 р. Рада ЄС прийняла Висновки «Доступ до правосуддя: використання діджиталізаційних можливостей» [1]. Окрім наголошення на важливості пришвидшення розвитку технологій у національній системі правосуддя, Рада закликала Комісію розвинути всеохопну стратегію діджиталізації системи кримінального правосуддя до кінця 2020 р.

Разом із цими висновками Комісія надала пропозицію до Регламенту про е-Кодекс (електронне правосуддя завдяки онлайн-обміну даними) [166]. Е-Кодекс складається з пакету програмних документів, який забезпечує зв'язок між національними системами та дає змогу користувачам швидко й безпечно надсилати та отримувати документи, докази чи іншу інформацію. Тобто е-Кодекс передбачає створення взаємодіючих і безпечних децентралізованих комунікаційних мереж між національними ІТ-системами, які підтримують транскордонні кримінальні провадження.

Пропозиція до регламенту передбачає подальший розвиток і передачу е-Кодексу Агентству з операційного управління та великомасштабними ІТ-системами в сфері свободи, безпеки та правосуддя.

Також у грудні 2020 р. Комісія представила пакет ініціатив для дій, спрямованих на «подальшу підтримку держав-членів у пристосуванні своїх національних систем правосуддя до цифрової ери» [88].

Тенденція сек'ютеризації. Д. Верваел зазначає, що європейська кримінальна юстиція – це не лише про гармонізацію та європеїзацію національних систем кримінального правосуддя, а також про спільнуполітику в кримінально-правовій сфері, а також про спільні цінності [25,с. 7]. Однією з таких цінностей є безпека. Цікаво зауважити, що лише у текстіДФЄС термін «безпека» вжитий аж 54 рази.

Останнім десятиліттям концепція забезпечення внутрішньої безпеки

розвивалася паралельно з кримінальним і кримінальним процесуальним правом ЄС [130, с. 215]. Підтвердженням пріоритетності забезпечення безпеки може бути активна боротьба ЄС із викликами XXI століття, головними серед яких є відмивання грошей, тероризм та організована злочинність. Після Лісабонського договору Комісія у 2010 р. прийняла Стратегію внутрішньої безпеки ЄС. Відповідно до цієї Стратегії, роль ЄС у забезпеченнівнутрішньої безпеки полягає у загальній політиці, формуванні відповідної законодавчої основи, забезпеченні практичного співробітництва в сфері поліцейського та судового співробітництва. Тобто, з точки зору розробників Стратегії, одним із способів забезпечення внутрішньої безпеки є посилення співробітництва у кримінально-процесуальній сфері [45].

Аналізуючи акти ЄС у сфері кримінального процесу, можна зауважити, що європейський законодавець здійснює логічні та послідовні кроки, спрямовані на забезпечення безпеки. Розглянемо деякі із них.

Традиційний підхід у боротьбі з організованою злочинністю, який ґрунтується на застосуванні покарання щодо осіб у вигляді позбавлення волі, видається недостатнім для боротьби з протиправною поведінкою осіб, яка спрямована на виробництво та акумулювання матеріальних благ [21, с. 2]. Зважаючи на нові загрози та виклики з боку сучасного злочинного світу, міжнародна спільнота й окремі держави світу впроваджують новінетрадиційні заходи протидії найбільш небезпечним злочинам, зокрема арешт і конфіскацію активів. Віднедавна спостерігається тенденція до розширення застосування цих превентивних заходів [35, с. 256].

Вважаємо, що арешт і конфіскація активів, одержаних незаконним шляхом, є ключовим елементом будь-якої сучасної стратегії боротьби з організованою злочинністю, відтак – забезпечення внутрішньої безпеки у межах ЄС.

Одними із останніх актів, які регламентують питання звернення доходів, одержаних злочинним шляхом, на користь держави, є Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року

про арешт і конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинних діянь у Європейському Союзі [13, с. 39–50] та Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2018/1805 від 14 листопада 2018 р. про взаємне визнання ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів [75, с. 5].

Іншим яскравим проявом сек'ютеризації кримінального процесуального законодавства ЄС є забезпечення кібербезпеки у межах Європейського Співтовариства. Адже поширення інформаційних і комунікаційних систем надає дедалі нові можливості несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів [25, с. 349]. Одним із нещодавніх актів у цій сфері є Резолюція про боротьбу з кіберзлочинністю [19, с. 29–43], в якій Європарламент наголошує на важливості запобігання кіберзлочинності та підкреслює важливість поліцейського та судового співробітництва. Окрім цього, акцентується увага на необхідності розроблення загальноєвропейського підходу до кримінального процесу в кіберпросторі. Наголошено на ролі та відповідальності провайдерів послуг (як суб'єкта зберігання та надання електронних доказів) у забезпеченні загальної кібербезпеки.

У липні 2020 р. Європейська Комісія визначила нову Стратегію внутрішньої безпеки ЄС [48] на період із 2020 р. до 2025 р., яка прийшла на заміну Європейському порядку денному з питань безпеки [47]. У Стратегії містяться основні дії, інструменти та заходи для забезпечення безпеки на європейському рівні як у фізичному розумінні, так і в цифровому світі. У згаданому документі акцентується на трьох пріоритетних та актуальних сферах: боротьбі з організованою злочинністю та торгівлею людьми, тероризмом і кіберзлочинністю.

Окрім цього, варто зазначити, що за час існування Європейського Союзу ним було створено відповідні органи та установи, що сприяють процесу реалізації спільної політики безпеки в ЄС. До таких органів належать: Європол, який функціонує для координації національних поліцейських органів у межах міжнародного співробітництва щодозапобігання вчиненню злочинів та для підвищення ефективності розслідування; Євроюст, основним

завданням якого є координація органів досудового розслідування та співпраця між компетентними органами держав-членів ЄС шляхом сприяння виконанню міжнародної правової допомоги. Також варто відзначити створення Європейської Прокуратури, до функцій якої належить переважно переслідування осіб, що посягають на фінансові, бюджетні інтереси Євросоюзу. Окремим органом, відповідальним за координацію діяльності держав Союзу для боротьби з кіберзлочинністю, було Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки, яке у 2018 р. було перейменоване у Агентство ЄС з питань кібербезпеки, основноюідеєю створення якого стало надання державам-членам ефективної допомоги та реагування на кібератаки.

Масштаби кіберзлочинності зростають щодня: сьогодні об'єктом кіберзлочинних правопорушень можуть бути не лише економічні інтереси людини, а також її особиста інформація. Тому іншим проявом сек'ютеризації кримінального процесуального законодавства слід вважати комплекс актів, спрямованих на забезпечення захисту персональних даних у межах ЄС. Очевидно, що збільшуються обсяги використання персональних даних фізичних осіб, транскордонне передавання цих даних та обмін, що зумовлене об'єктивними обставинами. Втім, зростають і ризики їх недобросовісного використання. Саме тому забезпечення безпеки персональних даних є тією сферою, яка потребує ретельної та чіткої регламентації у межахЄвропейського Співтовариства.

Правове регулювання відносин у сфері захисту персональних даних у межах ЄС налічує близько два десятки років. Одними з останніх актів у цій сфері слід вважати Директиву Європейського Парламенту та Ради ЄС про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних правопорушень чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних № 2016/680 [71, с. 89–131] (більш детальний аналіз якої міститься у другому розділі роботи).

Таким чином, аналізуючи тенденції розвитку кримінального

процесуального законодавства ЄС, можна зробити висновок про те, що вони перебувають у органічній єдності та взаємозв'язку.

1. Кримінальне процесуальне законодавство ЄС зазнає перманентного розвитку та еволюціонує разом із розвитком суспільних відносин. Максимальне закріплення та забезпечення прав учасників кримінального провадження, економічна та правова інтеграція держав-членів, яка поєднується з бурхливим науково-технічним прогресом, боротьбою з організованою злочинністю та забезпеченням безпеки у межах ЄС, – усе це обумовлює окреслення певних векторів розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС, одним із яких є його гармонізація.

3.2. Проблемні питання та напрями гармонізації кримінального процесуального законодавства України та ЄС.

З перших кроків незалежності Україна визначила для себе активний європейський напрям зовнішньої політики. Цей пріоритет розвитку Української держави неодноразово відображався в різних документах, дояких, зокрема, належать: Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від14 червня 1994 р. [34], Стратегія інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. [33], Програма інтеграції України до Європейського Союзу 2000 р. [32], Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схвалена Законом України від21 листопада 2002 р. [32], Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. [32] та інші.

Серед цих актів окремий інтерес, із точки зору кримінального процесу, становить План дій «Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» від 18 червня 2007 р., яким передбачалася подальша імплементація Україною відповідного законодавства згідно з міжнародними та європейськими

стандартами щодо відмиванням грошей, включаючи протидію фінансуванню тероризму, зокрема Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму і Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму, торгівлі людьми, дітьми; імплементація Конвенції ООН про права дитини та інших відповідних міжнародних інструментів; ратифікація та імплементація Кримінальної конвенції проти корупції і податкового протоколу до неї та Конвенції ООН проти корупції; імплементація стратегії правової реформи під назвою «Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів»; поліпшення доступу до правосуддя і запровадження належної системи правової допомоги; співробітництво у кримінальних справах, прийняття оновленого Кримінально-процесуального кодексу та інших нормативно-правових актів; ратифікація і повне виконання міжнародних інструментів, які мають особливе значення для посилення правового співробітництва, зокрема Другого протоколу до Конвенції Ради Європи про взаємну допомогу у кримінальних справах у сфері захисту прав дітей тощо.

Україна, ратифікувавши низку міжнародних договорів, продовжує здійснювати адаптацію свого законодавства до європейських стандартів. Адже механізм досягнення Україною набуття членства в ЄС включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування [32, с. 23].

Абсолютно новий етап адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері кримінального процесу розпочався із прийняттям Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від16 вересня 2014 р. (далі – Угода про асоціацію з ЄС) [34].

Про важливість цієї Угоди неодноразово згадувалося в науковій літературі. Зокрема, О. Г. Шило вважає, що вона «нарешті створила підґрунтя

для подальших стратегічних реформаційних процесів у всіх сферах суспільного життя, що в сукупності забезпечать утвердження і визнання у державі європейських цінностей поваги до прав людини і основоположних свобод, демократії, верховенства права» [356, с. 109–110]. В цій Угоді окреслено значно амбітніші цілі порівняно з попередньою Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами. Зокрема, вона покладає на Україну більші зобов'язання, що стосується наближення національного законодавства до *acquis* ЄС [32, с. 11].

Необхідно звернути увагу на термінологічну невизначеність у цьому аспекті. В. О. Навроцький зазначає, що законотворчість у сфері кримінального права покликана забезпечити те, що в літературі називають адаптацією, апроксимацією, гармонізацією, інкорпорацією, імплементацією, рецепцією, трансформацією, уніфікацією тощо національного законодавства щодо «світового» писаного і неписаного кримінального права [30, с. 47]. Аналогічно це твердження можна використати і до кримінально-процесуальної нормотворчості. В Угоді про асоціацію вживаються різноманітні терміни – «адаптація», «зближення», «узгодження», «гармонізація», «законодавче зближення», «наближення законодавства», «нормативно-правове наближення», «адаптація законодавства», «горизонтальна адаптація», «визнання міжнародних принципів і стандартів», «взаємне визнання правил», «приведення законодавства у відповідність до acquis ЄС», «досягнення сумісності з acquis ЄС», «транспозиція», «транспонування законодавчого акта ЄС до національного законодавства». Ці терміни мають різне смислове навантаження, про що неодноразово наголошуватися у науковій літературі.

Р. Хорольський, вважаючи таку ситуацію «справжньою термінологічною какафонією», зазначає, що для слова *approximation*, котре вживається в англомовному варіанті Угоди, без будь-якого розумного пояснення в українському тексті вживаються як відповідник «*наближення*» або «*адаптація*», а в низці випадків навіть як «*гармонізація*» чи навіть

«*апроксимація*». Він вважає таку проблематику штучно обумовленою, оскільки під час переговорів щодо тексту Угоди про асоціацію, що велися англійською мовою, українські переклади відповідних частин Угоди здійснювалися децентралізовано різними міністерствами та урядовими підрозділами.

Не аналізуючи причини виникнення термінологічної плутанини, слід зауважити, що вони можуть негативно впливати на належне виконання Україною своїх зобов'язань. Незважаючи на те, що багато науковців у своїх працях розуміють і адаптацію, і апроксимацію та гармонізацію по суті однаково, з метою приведення у відповідність національного законодавства до права ЄС [24, с. 276; 297, с. 15; 354, с. 16–17]видається за доцільне уніфікувати термінологію в цьому аспекті.

Найбільш вдалими термінами у такому контексті є гармонізація та апроксимація (від лат.approximatio – зближення), оскільки це єдиний термін, що вживається в англомовному варіанті Угоди [27, с. 259].

С. Станік, розмежовуючи поняття апроксимації та гармонізації, зазначає, що поняття «апроксимація» містить розуміння щодо використання зарубіжного правотворюючого досвіду лише в певних сферах правового регулювання. Гармонізація правової системи України накладає на державу більшу відповідальність, оскільки вимагає широкомасштабного реформування законодавчої бази [33, с. 29–31]. Тобто поняття апроксимації охоплює лише декілька сфер правового регулювання, а гармонізація – цілий комплекс.

У зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати стан українського кримінального процесуального законодавства на його відповідність європейському законодавству, виявити ознаки гармонізації кримінального процесуального законодавства України та ЄС.

На підставі аналізу кримінального процесуального законодавства України та ЄС можна виокреми такі напрями гармонізації їх законодавства:

1. Гармонізація законодавства, що регулює права учасників

кримінального провадження. У цьому напрямі можна виокремити такі гармонізовані частини кримінального процесуального законодавства України до європейських актів:

а) право на переклад. У КПК України закріплені права та гарантії особи у цьому аспекті, що відповідають нормам Директиви № 2010/64/ЄС про право на переклад у кримінальному провадженні а саме:

– повідомлення особі про підозру повинно здійснюватися мовою, якуособа достатньо розуміє для усвідомлення суті підозри;

– право осіб виступати в суді рідною мовою, якщо вони не володіютьабо недостатньо володіють мовою судочинства;

– право осіб користуватися послугами перекладача у кримінальномупровадженні;

– переклад кінцевих судових процесуальних документів рідною мовоюосіб, які не володіють або недостатньо володіють мовою судочинства;

б) право на отримання інформації. Щодо права на отримання інформації, то український законодавець передбачив таку регламентацію цього права, яка кореспондує положенням Директиви № 2012/13/ЄС про право на отримання інформації в кримінальному провадженні:

– право особи знати, у вчиненні якого кримінального правопорушенняїї підозрюють, обвинувачують;

– право особи бути чітко і своєчасно повідомленою про свої права,передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення:

– право негайно бути повідомленою про підстави затримання, а такожокремі процесуальні права (право мати захисника та інші);

– право особи на доступ до доказів.

У цьому аспекті українське законодавство відповідає європейському, оскільки норми Директиви про інформацію передбачають вручення підозрюваному, обвинуваченому так званої «декларації прав». КПК України передбачає аналогічний інститут вручення письмового документа із зазначенням у ньому процесуальних прав підозрюваних та обвинувачених,

який іменується «пам'ятка про процесуальні права та обов'язки підозрюваного (обвинуваченого)».

Проводячи паралель між правами, про які інформуються підозрювані, обвинувачені відповідно до українського кримінального процесуального законодавства, та тими правами, про які повинні інформуватися ці особи відповідно до Директиви про інформацію, варто зауважити, що перелік прав, про які інформуються підозрювані, обвинувачені, за КПК України значно ширший та, окрім прав, передбачених Директивою, також містить право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази, право заявляти відводи, право оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді та інші;

в) процесуальні права неповнолітніх у кримінальному провадженні. Щодо процесуальних прав неповнолітніх, то у КПК України міститься глава 38, яка регламентує кримінальне провадження щодо неповнолітніх. Водночас окремі процесуальні права неповнолітніх зазначені й в інших главах кодексу.

У КПК України юридично відображені такі процесуальні права неповнолітніх, які узгоджуються із Директивою № 2016/800/ЄС про процесуальні гарантії для неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні:

– право неповнолітнього на отримання інформації. Попри те, що у КПКУкраїни це право не виокремлене окремою статтею чи нормою, вважаємо, що п. 1 ч. 1 ст. 56, який передбачає право підозрюваногобути повідомленим про його процесуальні права, поширює свою дію і на неповнолітніх підозрюваних;

– право неповнолітнього мати законного представника;

– право неповнолітнього на захисника. Окрім того, порівнюючи право неповнолітнього захисника до аналогічного, закріпленого у Директиві про неповнолітніх, слід зауважити, що український законодавець у цьому аспекті більш прогресивний. Адже на європейському рівні передбачений перелік випадків обов'язкового залучення захисника для неповнолітніх (під час

окремих слідчих дій, позбавлення свободи). Натомість українське кримінальне процесуальне законодавство передбачає обов'язкове залучення захисника для неповнолітньої особи з моменту встановлення факту її неповноліття (п. 1 ч. 3 ст. 52 КПКУкраїни);

– право на індивідуальну правову оцінку неповнолітнього. Зокрема, у Директиві про неповнолітніх є норма про індивідуальну правову оцінку неповнолітніх. Із огляду на системне тлумачення КПК України, можна зробити висновок про те, що і схожі положення закріплені у статті 485 КПК «Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх». Однак наш законодавець не виокремлює ці обставини як спеціальне право неповнолітнього, що, на наш погляд, варто було б зробити [26, с. 83];

– право неповнолітнього на захист його приватного життя. Незважаючина те, що це право прямо не виокремлене у нормах КПК України, законодавець передбачає можливість здійснення закритого судового засідання, якщо обвинувачений є неповнолітнім. Ця норма КПК відповідає ст. 14 Директиви про неповнолітніх, яка передбачає, що держави-члени ЄС повинні або передбачити, що судові засідання за участю неповнолітніх зазвичай повинні проводитися за відсутності публіки, або дозволити судам приймати рішення про проведення таких слухань за відсутності публіки;

ґ) захист прав потерпілих. Щодо захисту прав потерпілих осіб, то вКПК України регламентований широкий перелік процесуальних прав потерпілих для його участі у кримінальному провадженні, які відповідають нормам Директиви № 2012/29/ЄС про потерпілих:

– бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим КПК України;

– знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;

– подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

– заявляти відводи та клопотання;

– давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;

– оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;

– мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;

– на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом, та інші важливі процесуальні права під час досудового розслідування та судового розгляду.

Незважаючи на гармонізаційні ознаки кримінального процесуального законодавства України та ЄС, можна виділити і диференціацію законодавства, яка полягає у таких напрямах:

1. Диференціація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження

Право на переклад. На перший погляд, право на переклад у кримінальному провадженні в Україні достатньо регламентоване та відповідає європейський стандартам.

Однак, ураховуючи норми директиви, право на переклад в Україні отримало дещо звужену регламентацію. Адже в КПК України немає вимоги про те, що держава зобов’язана забезпечити достатню кваліфікацію залучених письмових та усних перекладачів з метою надання правильного письмового та усного перекладу. Тим паче, що в Україні відсутні вимоги до кваліфікації перекладача, а також можливість перевірки його кваліфікації. Хоча в Україні існує Реєстр перекладачів, унесення до нього перекладачів є формальним. Так, до Реєстру перекладачів уносяться лише відомості про номер свідоцтва (диплома) про кваліфікацію перекладача або інший документ, що підтверджує володіння іноземною мовою, що не свідчить про рівень володіння перекладачем відповідною мовою [31].

Проте, слід зауважити, що український законодавець не виокремлює

таке право в окрему статтю, а розглядає його крізь призму засад кримінального провадження (ст. 29 КПК України «Мова, якою здійснюється судочинство»). Окрім того, право осіб користуватися рідною мовою під час кримінального провадження, а також обов'язок держави забезпечити залучення перекладача на безоплатній основі закріплено і в п. 18 ч. 3 ст. 42 КПК України. Процесуальний статус перекладача визначений у ст. 68 КПК.

У цьому аспекті повністю підтримуємо думку В. В. Рогальської про те, що така розпорошеність регламентації в законодавстві права на переклад і відсутність окремої статті, яка б визначала зміст зазначеного права, процесуальний порядок залучення перекладача та конкретизувала його процесуальний статус, ніяк не сприяє його ефективній реалізації та призводить до певних процедурних ускладнень [33, с. 151].

Саме тому видається доцільним право на переклад регламентувати окремою статтею КПК із покращенням та оновленням цього інституту: встановленням змісту права на переклад, визначення критеріїв якості перекладу, кваліфікаційних вимог щодо перекладача та документи, котрі підтверджують його кваліфікацію.

Право на отримання інформації. Незважаючи на те, що законодавче закріплення права на отримання інформації в кримінальному провадженні загалом відповідає європейським мінімальним стандартам, в КПК України все-таки наявні певні недоліки правового регулювання цього права. Йдеться про відсутність нормативної вимоги щодо інформування особи про її права при затриманні на підставі ухвали слідчого судді (ст. 191 КПК). Для забезпечення комплексної регламентації цього права видається необхідним доповнити цю статтю КПК України та закріпити норму про інформування про права особи і за такого виду затримання.

Процесуальні права неповнолітніх. У нормах Директиви ЄС про неповнолітніх є обов'язкова норма про аудіовізуальний запис допиту неповнолітнього, який здійснюється органами досудового розслідування у кримінальному провадженні. У КПК України є норма про те, що підчас

допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис(ч. 5 ст. 224 КПК України). Тобто український законодавець передбачив факультативний запис допиту особи. У цьому аспекті для забезпечення найкращих інтересів дитини, вважаємо, необхідно передбачити диференційований підхід щодо допиту неповнолітнього, встановивши імперативну вимогу про аудіовізуальний запис допиту.

Комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню запропонував певні стандарти допитів, одним із яких є обов'язкове здійснення електронних записав допитів, проведених правоохоронними органами. Комітет вважає, що це є важливою додатковою гарантією запобігання жорстокому поводженню із затриманими та зауважує, що кількість країн, де розглядається запровадження такої практики, наразі зростає [33].

Єдиного підходу до питання відеофіксації допиту не простежується. В окремих рекомендаціях незабезпечення відеозапису цієї слідчої дії вважається тактичною помилкою [30, с. 9]. В інших же відеозапис пропонують застосовувати лише в особливих випадках (допит вразливих категорій, необхідність збору зразків для фонографічних, портретних експертиз тощо) [30, с. 26–27]. Однозначно наголошується на необхідності здійснення відеофіксації в ході допиту неповнолітніх [30, с. 36].

Окрім цього, така вимога щодо обов'язкового електронного фіксування допиту відповідає концепції процесуального інтерв'ю, основною метою якого є отримати точну та надійну інформацію[4]. Електронний запис процесуального інтерв'ю може допомогти правоохоронним органам досягти вказаних цілей, надаючи беззаперечний доказ того, що саме відбувалося під час такої взаємодії між поліцією та громадянами [23, с. 323].

Захист прав потерпілих. Як уже зазначено, більшість процесуальних прав потерпілих у кримінальному провадженні відповідають нормам європейських актів. Утім, у Директиві про потерпілих міститься положення, що передбачає захист від повторної віктимізації. Мовиться про ст. 8 розділу 2

Директиви, яка передбачає створення конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і навіть деякий час після закінчення кримінального провадження. З цього приводу дуже слушним є зауваження А. Орлеана, який зазначає, що стандарти захисту потерпілих комплексні, адже вони стосуються не тільки процедурних аспектів слідства й суду, а й забезпечення підтримки потерпілого, зокрема психологічної [31, с. 6].

У зв'язку з цим доцільно передбачити створення в Україні конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і навіть деякий час після закінчення кримінального провадження.

Основним завданням таких служб має бути забезпечення надання:

– інформації та консультацій з приводу одержання потерпілим відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, і підготовка потерпілих до участі у судовому засіданні;

– інформації про хід провадження або скерування до необхідних спеціалістів чи служб підтримки потерпілих;

– психологічної підтримки;

– консультацій щодо фінансових та інших практичних питань;

– притулку чи тимчасового житла з метою забезпечення їхньої безпеки чи задля уникнення залякування потерпілих.

Сьогодні таких служб підтримки потерпілих на національному рівні немає. Окреслений обов'язок виконують громадські організації. Зокрема, станом на сьогодні громадська міжнародна правозахисна організація «Ла Страда-Україна» надає безкоштовну допомогу тим, хто зазнає фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства, торгівлі людьми чи гендерної дискримінації. Окрім цього, на базі Урядового контактного центру надають психологічну допомогу потерпілим від домашнього насильства жінкам, чоловікам і дітям. Очевидно, що такі ініціативи громадських організацій чи державна гаряча лінія не можуть замінити повноцінних центрів

надання допомоги потерпілим. В умовах актуалізації проблем торгівлі людьми, незаконної міграції, домашнього насильства створеннях таких центрів служби підтримки є необхідним кроком нашого законодавця на шляху до апроксимації українського законодавства до європейського в контексті забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Окрім цього, у нормах Директиви про потерпілих передбачено спеціальні тренінги для працівників правоохоронних органів, а також суддів, які контактують із потерпілими, щоб покращити їхнє усвідомлення потреб потерпілих, а також для того, щоб спілкуватися з ними у неупереджений та ввічливий спосіб. Вважаємо за необхідне аналогічну норму впровадити і в українське кримінальне процесуальне законодавство. Саме тому було б доцільно внести відповідні зміни у кримінальне процесуальне законодавство, впровадити принцип захисту від повторної віктимізації та представити механізм його реалізації.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що виявляється у отриманні нових знань щодо поняття, системи та ознак кримінального процесуального права ЄС, напрямів його гармонізації із кримінальним процесуальним правом України. Відтак сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення обраної мети, а саме:

На рівні ЄС упроваджені та розвинені різні інструменти кримінальних розслідувань, які мають важливі фактичні наслідки длянаціональних систем кримінальної юстиції. Саме тому, вважаємо, що можна говорити про європейське кримінально-процесуальне право у широкому сенсі, оскільки компетенція ЄС у цій сфері полягає у створенні наднаціональних кримінальних процесуальних норм.

Кримінальне процесуальне право ЄС є сферою регулювання наднаціональних суспільних відносин, яка стрімко розвивається. Це підтверджує значна кількість нормативних актів ЄС кримінального процесуального характеру. До актів ЄС, які регулюють окремі питання кримінально-процесуальної діяльності, належать: установчі договори ЄС, конвенції, загальні принципи права, прецедентна практика ЄСПЛ, рамкові рішення, регламенти, директиви, рішення, рекомендації, зелені книги, дорожні карти.

У науковій літературі немає одностайної позиції стосовно правильності та доцільності використання терміна «законодавство» щодо системи правових актів ЄС. Ми розділяємо точку зору про допустимість застосування цієї правової конструкції, аргументуючи це використанням терміна «законодавство Союзу» в установчих договорах ЄС.

Джерела кримінального процесуального права ЄС можна поділитина три групи: а) джерела первинного права (установчі договори Європейського Союзу та спільнот); б) джерела вторинного права (акти, які видають інститути

Союзу, а також усі інші акти, прийняті на основі установчих договорів); в) джерела прецедентного права.

До вторинних джерел кримінального процесуального права ЄС належать регламенти, директиви, рішення, рекомендації висновки. Основний обсяг кримінальних процесуальних норм ЄС представлений у вигляді регламентів і директив. Головними ознаками регламентів є загальнообов'язковість і прямий характер дії. До регламентів у кримінально-процесуальній сфері належать акти, які є правовою основою функціонування наднаціональних органів. На противагу регламенту, директива не має прямої юридичної сили, а лише містить загальні цілі, які державам-членам необхідно досягнути. Директиви здебільшого стосуються окремих процесуальних прав учасників кримінального провадження.

Системний аналіз положень Директиви про неповнолітніх дає змогу розділити усі права, про які інформуються неповнолітні, на 3 групи залежно від стадії провадження та обставин інформування про ці права. Першу категорію прав можна охарактеризувати як загальні права, які неповнолітній отримує під час кримінального провадження: право мати законного представника (ст. 5 Директиви), право на захисника (ст. 6 Директиви), право на захист приватного життя (ст. 14 Директиви), право мати законного представника на інших стадіях провадження, окрім судового розгляду (ст. 15 Директиви), право на правову допомогу (ст. 18 Директиви). Неповнолітні повинні повідомлятися про ці права негайно після того, як їм стало відомо про те, що вони підозрювані чи обвинувачені.

Друга група прав неповнолітніх охоплює процесуальні права, про які необхідно інформувати неповнолітніх на певній стадії кримінального провадження. На відповідній стадії провадження неповнолітніх необхідно повідомляти про право на індивідуальну оцінку (ст. 7 Директиви), право на медичний огляд, зокрема право на медичну допомогу (ст. 8 Директиви), право на обмеження позбавлення свободи (ст. 10 Директиви), право на законного представника під час судового розгляду (ст. 15 Директиви), право

неповнолітнього брати участь у судовому розгляді (ст. 16 Директиви), право на ефективні засоби (ст. 19 Директиви). Такий підхід видається правильним, оскільки немає потреби в інформуванні неповнолітніх про усі процесуальні права на початковому етапі кримінального провадження, адже, як зазначається, деякі процесуальні права можуть бути реалізовані на певній специфічній стадії провадження. Інформування неповнолітніх саме на цих стадіях призводить до кращого розуміння своїх прав, відтак – більш ефективної їх подальшої реалізації.

Третя група прав неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених стосується ситуацій позбавлення їх свободи, оскільки неповнолітніх у таких ситуаціях потрібно повідомляти про їхнє право на спеціальне ставлення (ст. 12 Директиви).

Простежуючи еволюцію законодавства ЄС у сфері захиступотерпілих, можна дійти висновку, що Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 р. про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину розглядала поняття «потерпілий» у новому ширшому контексті. Окрім визначення, яке містилося у Рамковому рішенні 2001 року, потерпілими вважалися також особи, які спільно проживають на постійній і тривалій основі та розділяють побут із потерпілим.

Новий етап адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері кримінального процесу розпочався із прийняттям Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною.

Враховуючи термінологічну невизначеність щодо адаптації кримінального процесуального законодавства України та ЄС (зближення, узгодження, уніфікація, гармонізація тощо) найбільш вдалим терміном у цьому аспекті вважаємо апроксимацію (від лат. approximatio – зближення),

оскільки це єдиний термін, що вживається в англомовному варіанті Угоди.

На підставі аналізу кримінального процесуального законодавства України та ЄС можна виокреми такі напрямки гармонізації їх законодавства: гармонізація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження, гармонізація законодавства, що регулює арешт та конфіскацію активів, одержаних злочинним шляхом.

Диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС реалізується у наступних напрямках: диференціація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження, диференціація законодавства, що регулює міжнародне співробітництво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Access to justice: seizing the opportunities of digitalisation. Council Conclusions 11599/20. Council of the European Union. Brussels, 2020.

2. Allegrezza Silvia, Covolo Valentina. The directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings: status quo or step forward? Croatian Association of European Criminal law, 2016. P. 41–51.

3. Ambos Kai. European Criminal Law. Cambridge University Press, 2018. 664 p.

4. Androulakis Ioannis. European Perspectives on Rights for Victims of Crime. EUcrim. 4. 2014. P. 111–116.

5. Antónia M., Pereira P., Escudeiro M. J., Perkumienė D. European investigation order directive – applicability. *Humanities Studies.* № 3 (80).P. 148–158.

6. Arena A. The rules on legal remedies: legal lacunas and risks for individual rights. Transnational evidence and multicultural inquiries in Europe. Developments in EU legislation and new chellenges for human rights-oriented criminal investigation in cross-border cases. Springer International Publishing.2014. P. 111–118.

7. Asp P. The procedural criminal Law cooperation of the EU. Stockholm, 2016. 228 p.

8. Bachmaier L. Transnational Evidence Towards the Transposition of Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters. Eucrim 2. 2015. P. 47–60.

9. Bailey A. R. The EU Directive Handbook: Understanding the European Union Compliance Process and What it Means to You. CRC Press, 1997. 216 p.

10. Banach-Gutierrez J B. Globalised criminal justice in the European Union context. How Theory Meets Practice. *New Journal of European Criminal Law.* Volume 4. Issue 1–2. P. 159.

11. Bassiouni M. C. Globalization and its impact on the future of human

rights and international criminal justice. Cambridge : Intersentia. 2015. P. 28. 730 p.

12. Blackstock J. EU criminal procedure. A general defence practitioner's guide. Justice. 2011. 235 p.

13. Brannan J. Identifying written translation in criminal proceedings as a separate right: scope and supervision under European law. *The Journal of Specialized Translation.* Issue 27. 2017. P. 43–57.

14. Brière C. EU criminal procedural law onto the global stage: the e-evidence Proposals and their interaction with international developments. *European Papers.* Vol. 6. № 1. 2021. P. 493–512.

15. Buono L. The genesis of the European Union's new proposed legal instrument(s) on e-evidence. Towards the EU Production and Preservation Orders. *ERA Forum.* Vol. 19. P. 307–312.

16. Burić Z. Transnational criminal proceedings and the position of the defence. European Criminal Procedural Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges / Đurđević Zlata; Ivičević Karas Elizabeta (ur.). Zagreb: Hrvatska udruga za europsko kazneno pravo, 2016. P. 63–90.

17. Calvanese E. Enforcement of confiscation orders. Handbook of European Criminal Procedure. Springer International Publishing. 2018. P. 433–445.

18. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Application № 42310/04) Judgment European Court of Human Rights (Fifth Section), 21 April 2011. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104613

19. Commission Recommendation of 27 November 2013 on procedural safeguards for vulnerable persons suspected or accused in criminal proceedings *OJ C 378.* 24.12.2013. P. 8–10.

20. Convention drawn up on the basis of Article K.3(2)(c) of the Treaty on European Union on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of the Member States of the European Union (12). 'Convention on the fight against corruption involving officials'. *OJ C 195.* 25.6.1997. P. 1.

21. Convention established by the Council in accordance with Article 34 of the Treaty on European Union, on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union. *OJ C 197.* 12.7.2000. P. 3.

22. Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series. Vol. 1577. P. 3.

23. Council Act of 26 July 1995 drawing up the Convention based on Article K.3 of the Treaty on European Union, on the establishment of a European Police Office (Europol Convention). *OJ C 316.* 27.11.1995. P. 1–32.

24. Council Decision 2003/335/JHA of 8 May 2003 on the investigation and prosecution of genocide, crimes against humanity and war crimes. *OJ L 118.* 14.5.2003. P. 12–14.

25. Council Decision 2008/976/JHA of 16 December 2008 on the European Judicial Network. *OJ L 348.* 24.12.2008. P. 130–134.

26. Council Decision 2009/902/JHA of 30 November 2009 setting up a European Crime Prevention Network (EUCPN) and repealing Decision 2001/427/JHA. *OJ L 321*. 8.12.2009. P. 44–46.

27. Council Decision of 28 May 2001 setting up a European crime prevention network. *OJ L 153.* 8.6.2001. P. 1–3.

28. Council Decision 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime. *OJ L 332.* 18.12.2007. P. 103–105.

29. Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims. *OJ L 261*. 6.8.2004. P. 15.

30. Council Framework Decision 2000/383/JHA of 29 May 2000 on increasing protection by criminal penalties and other sanctions against counterfeiting in connection with the introduction of the euro. *OJ L 140.* 14.6.2000. P. 1.

31. Council Framework Decision 2001/220/JHA of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings. *OJ L 82.* 22.3.2001. P. 1–4.

32. Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6 October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders. *OJ L 328.* 24.11.2006. P. 59–78.

33. Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters. *OJ L 350.* 30.12.2008. P. 72–92.

34. Council Framework Decision 2009/299/JHA of 26 February 2009 amending Framework Decisions 2002/584/JHA, 2005/214/JHA, 2006/783/JHA, 2008/909/JHA and 2008/947/JHA, thereby enhancing the procedural rights of persons and fostering the application of the principle of mutual recognition to decisions rendered in the absence of the person concerned at the trial. *OJ L 81*. 27.3.2009. P. 24–36.

35. Council Framework Decision 2009/315/JHA of 26 February 2009 on the organisation and content of the exchange of information extracted from the criminal record between Member States. *OJ L 93.* 7.4.2009. P. 23–32.

36. Council Framework Decision 2009/829/JHA of 23 October 2009 on the application, between Member States of the European Union, of the principle of mutual recognition to decisions on supervision measures as an alternative to provisional detention. *OJ L 294.* 11.11.2009. P. 20–40.

37. Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings. *OJ L 328*. 15.12.2009. P. 42–47.

38. Council Framework Decision of 13 June 2002 on joint investigation teams. *OJ L 162*. 20.6.2002. P. 1–3.

39. Council Framework Decision of 26 June 2001 on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime. *OJ L 182*. 5.7.2001. P. 1–2.

40. Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO'). *OJ L 283.* 31.10.2017. P. 1–71.

41. Cras S., Erbežnik A. The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. *Eurocrim – The European Criminal Law Associations' Forum.* 2016. № 1. P. 25–36.

42. Cras S. The Directive on Procedural Safeguards for Children who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings Genesis and Descriptive Comments Relating to Selected Articles. *EUCRIM.* № 2. 2016. P. 109–120.

43. Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Councilof 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA. *OJ L 119.* 4.5.2016. P. 89–131.

44. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Councilof 27 April 2016 on the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime. *OJ L 119.* 4.5.2016. P. 132–149.

45. Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law. PE/78/2019/REV/1. *OJ L 305.* 26.11.2019. P. 17–56.

46. Directive 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings. *OJ L 142.* 1.6.2012. P. 1–10.

47. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. *OJL 315.* 14.11.2012. P. 57–73.

48. Directive 2013/40/EU of the European Parliament and of the Council of12 August 2013 on attacks against information systems and replacing Council Framework Decision 2005/222/JHA. *OJ L 218.* 14.8.2013. P. 8.

49. Gážiová I, Kralik J. The New European Network on Victims' Right. *International and Comparative Law Review*. 2016. Volume 16/ № 1. P. 83–95.

50. Green Paper Strengthening mutual trust in the European judicial area –A Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention. COM/2011/0327 final.

51. Green Paper – Compensation to crime victims. COM (2001) 0536 final. 28.09.2001. Brussels.

52. Green Paper on mutual recognition of non-custodial pre-trial supervision measures. SEC (2004) 1046. COM/2004/0562 final, Brussels.

53. Groenhuijsen M, Pemberton A. The EU Framework Decision for Victims of Crime: Does Hard Law Make a Difference? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice.* 2009. Roč. 17. Č. 1. P. 43–59.

54. Guerra J E, Janssens C . Legal and Practical Challenges in the Applicationof the European Investigation Order Summary of the Eurojust Meeting of 19–20 September 2018. Eucrim 1.2019. P. 46–53.

55. Gutnyk V., Yavorskyy Y., & Klymkevych R. The role of the Prosecutorof the International Criminal Court in strengthening the international legal order. *Cuestiones Políticas*. 2021. № 39(70). P. 139–152. URL: https://doi.org/10.46398/ cuestpol.3970.08

56. Handbook on European law relating to the rights of the child. European Union Agency for Fundamental Rights. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2015. 60 p.

57. Hecker B. Der Vertrag von Lissabon und das europäische Strafrecht. Bielefeld. H. 2. 2009. S. 81–86.

58. Peers S. Towards a New Form of EU Law?: The Use of EU Institutions outside the EU Legal Framework. *European Constitutional Law Review.* Vol. 9. Issue 1. 2013. 9. P. 37–72.

59. Rusu I-M. The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions. *Tribuna Juridică.* Vol. 6. 2016. P. 139–150.

60. Sajfert J., Quintel T. Data Protection Directive (EU) 2016/680 for Police and Criminal Justice Authorities (December 1, 2017). Cole/Boehm GDPR Commentary. Edward Elgar Publishing. 2019. Forthcoming. P. 1–22

61. Sakowicz A. The right to silence in the EU directive 2016/343 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence from the perspective of polish criminal proceedings. *Review of European and comparative law*. Volume XLI. Issue 2. 2020. P. 55–80.

62. Salami E. The impact of Directive (EU) 2016/680 on the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties and on the free movement of such data on the existing privacy regime. SSRN E-library. 2017. 14 p.

63. Велика українська юридична енциклопедія. У 20 томах. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В. Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад.прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 960 с.

64. Волошанівська Т. В. Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 252 с.

65. Волошенюк О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як формизближення правових систем. *Право і суспільство.* 2015. № 4(4). С. 3–7.

66. Глинська Н. В. Кримінальне процесуальне законодавство: основні аспекти якісної характеристики. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. № 2. С.19–20.

67. Європейська Конвенція про видачі правопорушників. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text

68. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008#Text

69. Козицька О. Г. Щодо поняття електронних доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 8. 2020. С. 418–421.

70. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/096.

71. Конвенція про взаємодопомогу у кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу від 29 травня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_23833.

72. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text.

73. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

74. Константий О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України.* 2012. № 1 (137). С. 33–36.

75. Методичні рекомендації щодо використання відеозапису у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень / А. В. Олешко,Ю. М. Ушатий, О. М. Черняк. Київ : Генеральна прокуратура України; Національна академія прокуратури України, 2018. 44 с.

76. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_043

77. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства україни до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства.* Випуск 3 (7). 2016. С. 87–92.

78. Пашковський М. І. Кримінальне право ЄС: від Паризької угоди до Лісабону. *Альманах міжнародного права.* Вип. 1. 2009. С. 69–75.

79. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14.10.2014.

№ 1699-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

80. Рим О. М. Трудове право Європейського Союзу та його вплив на розвиток трудового права України : дис…док. юрид. наук. Львів, 2021. 507 с.

81. Рогальська В. В. Регламентація та реалізація права на інформування осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування, в контексті забезпечення справедливого судочинства: окремі аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2018. Вип. 2(23). Том 3. С. 266–270.

82. Рогальська В. В. Регламентація та реалізація права на переклад у контексті забезпечення справедливого судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2019. № 2. С. 150–157.

83. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

84. Фалалєєва Л. Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2020. 455 с.

85. Форманюк В. В. Система джерел права Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2015. № 2. С. 83–88.

ДОДАТКИ

Додаток А

ОРІЄНТОВНИЙ ЗРАЗОК «ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ»

Єдина мета цього зразка – допомогти національним органам влади у розробці їхніх національних пам'яток про права. Держави-члени не зобовя'зані використовувати цей зразок. Під час підготовки пам'ятки про права держави-члени можуть унести до нього зміни, щоб упорядкувати відповідно до свого національного законодавства та надати додаткову інформацію. Пам'ятку про права слід надавати особам під час арешту чи затримання. Однак це не заважає державам-членам надавати підозрюваним або обвинуваченим письмову інформацію в інших ситуаціях під час кримінального провадження.

A. ДОПОМОГА АДВОКАТА / ПРАВО НА ЮРИДИЧНУ ДОПОМОГУ

Ви маєте право на приватну розмову з адвокатом. Адвокат незалежний від поліції. Якщо вам потрібно зв'язатися із адвокатом, зверніться у поліцію. Там вам уцьому допоможуть. У деяких випадках допомога адвоката може бути безкоштовною. За додатковою інформацією зверніться до поліції.

B. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОБВИНУВАЧЕННЯ

Ви маєте право на те, щоби знати причину арешту чи затримання, у чому вас підозрюють або обвинувачують.

C. УСНИЙ ТА ПИСЬМОВИЙ ПЕРЕКЛАДИ

Якщо ви не розмовляєте або не розумієте мови, якою спілкуються працівники поліції чи інші компетентні органи, ви маєте право на безкоштовну допомогу перекладача. Перекладач може допомогти вам у спілкуванні з адвокатомі повинен зберігати конфіденційність цієї розмови. Ви маєте право на письмовий переклад щонайменше відповідних частин (уривків) основних документів, зокрема будь-якого рішення судді про арешт або тримання під вартою, обвинувального акта чи обвинувального вироку суду. За певних обставин вам можуть надати усний переклад цих документів.

D. ПРАВО ЗБЕРІГАТИ МОВЧАННЯ

Під час допиту поліцією чи іншими компетентними органами ви можете не відповідати на запитання щодо ймовірного правопорушення. Ваш адвокат може допомогти вам прийняти таке рішення.

E. ДОСТУП ДО ДОКУМЕНТІВ

Якщо ви заарештовані чи затримані, ви (або ваш адвокат) маєте право на доступ до основних документів, необхідних для оскарження арешту чи затримання.Якщо ваша справа надійде до суду, ви (або ваш адвокат) маєте право на доступ до обвинувальних і виправдувальних речових доказів.

F. ІНФОРМУВАННЯ ТРЕТІХ ОСІБ ПРО АРЕШТ АБО ЗАТРИМАННЯ / ІНФОРМУВАННЯ ВАШОГО КОНСУЛЬСТВА ТА ПОСОЛЬСТВА

Якщо вас заарештовано або затримано, і ви бажаєте повідомити про арешт та затримання третіх осіб (скажімо, члена сім'ї або роботодавця), ви

повинні повідомитипро це поліцію. У деяких випадках право інформувати іншу особу про ваше затриманняможе бути тимчасово обмежене. У таких випадках поліція вас про це повідомить.

Якщо ви іноземець, повідомте поліцію, чи бажаєте ви проінформувати ваші консульські установи чи посольства про ваше затримання. Будь ласка, повідомте поліцію, якщо ви хочете зв'язатися з посадовою особою вашої консульської установи чи посольства.

G. НЕВІДКЛАДНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА

Якщо вас арештовано або затримано, ви маєте право на невідкладну медичнудопомогу. Будь ласка, повідомте поліцію, якщо вам потрібна така допомога.

H. ПЕРІОД ПОЗБАВЛЕННЯ СВОБОДИ

Після арешту ви можете бути позбавлені волі або затримані максимум на… [заповніть відповідну кількість годин/днів]. Після закінчення цього періоду ви повинні бути звільнені або доставлені до судді, який прийме рішення про подальшезатримання. Ви можете отримати у свого адвоката або судді інформацію про можливість оскарження вашого арешту, переглянути затримання або попросити про тимчасове звільнення.